

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΟΠΩΡΟΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ - ΒΟΤΑΝΙΚΗΣ**

**ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΑΛΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΩΝ
ΔΕΝΔΡΩΝ, ΘΑΜΝΩΝ ΚΑΙ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΜΑΡΙΑΣ-ΝΕΦΕΛΗΣ ΣΥΚΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΟΠΩΡΟΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ - ΒΟΤΑΝΙΚΗΣ**

**ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΑΛΛΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΩΝ
ΔΕΝΔΡΩΝ, ΘΑΜΝΩΝ ΚΑΙ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΜΑΡΙΑΣ-ΝΕΦΕΛΗΣ ΣΥΚΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

Β. ΤΑΣΙΟΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Η υποβολή της Πτυχιακής Διατριβής αποτελεί μέρος των απαιτήσεων για την απονομή του Πτυχίου στο Τμήμα Φυτικής Παραγωγής, της Σχολής Τεχνολογίας Γεωπονίας, του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Ιδρύματος Θεσσαλονίκης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στο Πεδίο (παραλίες νήσου Λέσβου), τη χρονική περίοδο από τον Φεβρουάριο 2009 έως τον Μάρτιο 2011.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου
στον επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Τάσιο Βασίλειο
για τη συμπαράσταση

και τις οδηγίες του στην ανάδειξη του θέματος.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους κ.κ. Μεφίρη Ηλία και
Βερβέρη Νικόλαο για την πολύτιμη βοήθειά τους

στην αναγνώριση τοπικών ποικιλιών,

την φίλη μου Θεανώ Κουφάκη

που πολλές φορές ήταν συνοδοιπόρος μου στο πεδίο,

καθώς και τον πατέρα μου

Κυριάκο Συκά, για τα μαθήματα στην Τέχνη της Φωτογραφίας.

Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2011

Καταγραφή των καλλωπιστικών παραθαλάσσιων δένδρων, θάμνων και φυτών της νήσου Λέσβου

Μαρία-Νεφέλη Συκά

Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας
Τμήμα Φυτικής Παραγωγής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πλούσια παραθαλάσσια χλωρίδα της νήσου Λέσβου που αποτελείται από δένδρα, θάμνους και πόες, λόγω της ποικιλοχρωμίας στην ανθοφορία των μικρών φυτών, όσο και της αισθητικής παρουσίας των δένδρων μπορεί να χαρακτηριστεί πέραν των πολλών θετικών ιδιοτήτων και ως καλλωπιστική χλωρίδα.

Στις ακτές φύονται ανθεκτικά στην αλμύρα της θάλασσας φυτά, άλλα φυτά σε αλίπεδα πίνουν από το νερό που διηθείται στην άμμο και άλλα στις σχισμές των βράχων επιδεικνύουν τη δύναμη της φύσης.

Πολλά φυτά είναι αυτοφυή και άλλα υπάρχουν χάρη στην ανθρώπινη μέριμνα και έχουν αποδειχτεί βιώσιμα σ' αυτό το περιβάλλον. Ευδοκιμούν, επίσης, και λίγοι εισβολείς.

Παρατείθενται στοιχεία για τη νήσο Λέσβο και ακολουθεί η αναφορά σε δελτιοποιημένη μορφή κάθε φυτού που καταγράφηκε με φωτογραφία του και χρήσιμες πληροφορίες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ	6
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	10
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	11
ΤΑ ΦΥΤΑ ΔΕΛΤΙΟΠΟΙΗΜΕΝΑ	13
<i>Agave americana</i>	14
<i>Alcea rosea</i>	16
<i>Anthemis chia</i>	17
<i>Asphodelus ramosus</i>	18
<i>Calystegia sepium</i>	20
<i>Capparis spinosa</i>	21
<i>Carpobrotus edulis, acinaciformis</i>	23
<i>Chrysanthemum coronarium</i>	25
<i>Crithmum maritimum</i>	27
<i>Crupina crupinastrum</i>	29
<i>Dittrichia viscosa</i> συν. <i>Inula viscosa</i>	30
<i>Ecbalium elaterium</i>	31
<i>Ferula communis</i>	33
<i>Ficus carica</i>	34
<i>Fumaria capreolata</i>	36
<i>Glaucium flavum</i>	37
<i>Malcolmia flexuosa</i>	38
<i>Malva sylvestris</i>	39
<i>Muscari comosum</i>	41
<i>Notobasis syriaca</i>	43
<i>Olea europaea</i>	44
<i>Onopordum illyricum</i>	46
<i>Onopordum tauricum</i>	47
<i>Panocratium maritimum</i>	48
<i>Papaver rhoeas</i>	50
<i>Parietaria diffusa</i>	52
<i>Phoenix theophrastii</i>	53
<i>Pinus brutia</i>	54
<i>Pistacia lentiscus</i>	56
<i>Pisum sativum</i>	58
<i>Populus alba</i>	59
<i>Salicornia europaea</i>	60
<i>Sonchus asper</i>	61
<i>Spartium junceum</i>	62
<i>Tamarix parviflora</i>	63
<i>Tragopogon hybridus</i>	65
<i>Tragopogon porrifolius</i>	66
<i>Tordylium officinale</i>	67
3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70

---

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ

Η νήσος Λέσβος ανήκει γεωγραφικά στα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου (Διοικητικώς υπάγεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου). Βρίσκεται κοντά στις Μικρασιατικές ακτές (8-10 μίλια), απέναντι από τον Αδραμυτινό Κόλπο. Έχει έκταση 1.672.000 στρέμματα. Είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί της Ελλάδος, μετά την Κρήτη και την Εύβοια. Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον σε πολλούς τομείς, λόγω της ποικίλης μορφολογίας της και της εκτεταμένης βιοποικιλότητάς της, ειδικώς για το θέμα μας χαρακτηρίζεται ως πλούσιο πεδίο έρευνας. Έχει χαρακτηριστεί ως «νησαία ήπειρος» και «βοτανικός παράδεισος» με πολλές μοναδικότητες στη γεωλογία (Απολιθωμένο Δάσος), στην πανίδα (*Skiurus anomalus* κ.ά.) και στη χλωρίδα (*Rhododendron luteum* κ.ά. πολλά).

Η Λέσβος ξεχωρίζει για το ιδιαίτερο σχήμα της και τη θέση της στην αγκάλη της Μικρασιατικής γης, γεγονός που διαμορφώνει και το ιδιαίτερο κλίμα της και την αυξημένη ηλιοφάνειά της μεταξύ των ελληνικών περιοχών.

Το ανάγλυφό της χαρακτηρίζεται από υψόμετρα κάτω των χιλίων μέτρων, όμως σε ορισμένες περιοχές είναι αρκετά αδρό, με απότομες πλαγιές που καταλήγουν σε ανεμοδαρμένες κορυφές και βαθιές ρεματιές.

Τα νοτιοανατολικά και νότια εδάφη του νησιού είναι ασβεστολιθικά και σχιστολιθικά εδάφη (όρος Όλυμπος 967μ.). Καλύπτονται δε από καλλιέργειες του ελαιοδένδρου, πεδινές και κυρίως ορεινές.

Το δυτικό και βόρειο τμήμα φανερώνει την ηφαιστειακή δραστηριότητα του μακρινού παρελθόντος της, με εδάφη ηφαιστειογενή (τόφοι, λάβες). Στο βόρειο τμήμα η ψηλότερη κορυφή είναι του Λεπέτυμνου 968μ. και στα δυτικά ο Όρδυμος φτάνει στα 512μ. (περιοχές Απολιθωμένου Δάσους). Η γη σε αυτή την πλευρά χαρακτηρίζεται άγονη, καλυμμένη, κυρίως, από φρύγανα και μικρά δάση δρυός. Οι εκμεταλλεύσεις είναι κυρίως κτηνοτροφικές.

Στα ανατολικά - βορειοανατολικά εδάφη του νησιού παρατηρείται το γεωλογικό φαινόμενο της κάλυψης με παχιά στρώματα ιγνιμβρίτη (*ignus* = στάχτη και όμβρος = βροχή, επειδή πιστευόταν ότι αυτό το πέτρωμα προέρχεται από βροχή ηφαιστειακής στάχτης, ενώ οι γεωλόγοι κατέληξαν ότι πρόκειται για αναβλύζον ηφαιστειακό υλικό από σχισμές του εδάφους) σειρά οροπεδίων του Ταύρου. Οι εκμεταλλεύσεις είναι κτηνοτροφικές και ελαιοκομικές.

Το κεντρικό τμήμα του νησιού καλύπτεται από το μεγάλο πευκοδάσος (Τσαμλίκι), όπου αποκλειστικώς φύεται το *Pinus brutia*.

Το υπέδαφος του νησιού παρουσιάζει ποικιλία ορυκτών, μεταλλευμάτων και

χρήσιμων υλικών (λευκόλιθος, καολίνης, μόλυβδος, στυπτηρία κ.ά.), ενώ δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής κάποια μεγάλη κλίμακας εκμετάλλευση.

Το σώμα του νησιού είναι διαμελισμένο απο δύο μεγάλα ρήγματα, τα οποία στις μέρες μας καταλαμβάνουν τα νερά των δύο κόλπων, απο τους οποίους ο μικρότερος είναι της Γέρας και ο μεγαλύτερος της Καλλονής. Οι κόλποι προχωρούν σε εκτεταμένη απόσταση στο εσωτερικό του νησιού προσδίδοντας του το ιδιόμορφο σχήμα του. Χαρακτηριστικό τους είναι τα στενά στόμια, γι' αυτό φαίνονται σαν λίμνες ανάμεσα απο τα βουνά.

Τον Κόλπο Γέρας περιβάλλουν βουνά και λόφοι ολόφυτοι απο ελαιόδενδρα, ενώ στο μυχό του εκβάλλει ο ποταμός Ευεργέτουλας (μεγάλος χείμμαρος) που έχει σχηματίσει την ομώνυμη πεδιάδα.

Ο Κόλπος Καλλονής, στην ανατολική του πλευρά έχει τμήμα του πευκοδάσους και λόφους με ελαιόδενδρα, ενώ οι λόφοι της δυτικής του πλευράς είναι ηφαιστιογενείς και βραχώδεις με κάλυψη απο βοσκοτόπια και φρύγανα. Ο μεγαλύτερος ποταμός που εκβάλλει στο μυχό του είναι ο Τσικνιάς, που έχει σχηματίσει τη μεγαλύτερη πεδιάδα του νησιού, αυτήν της Καλλονής. Ο Κόλπος είναι πλούσιος σε αλιεύματα (σαρδέλα και οστρακοειδή).

Οι χείμμαροι του νησιού έχουν σχηματίσει μικρές κοιλάδες στο εσωτερικό και, επίσης, μικρές πεδιάδες στο αντάμωμά τους με τη θάλασσα. Εκτός απο της Καλλονής και του Ευεργέτουλα, αρκετού εμβαδού πεδιάδες έχουν σχηματιστεί απο τον Χαλάντρα στην Ερεσό, τον Μαλιώντα στον Χρούσο, τον Βούλγαρη στα δυτικά και άλλες μικρότερες (της Πέτρας, την Τσιχράδα, του Γαβαθά, τα Λάψαρνα, της Φανερωμένης Σιγρίου, την Τσιχλιώντα, τον Ποδαρά, τα Μάκαρα, των Βατερών και του Ασπροπόταμου). Επίσης, υπάρχει πληθώρα περιορισμένης έκτασης παράλιων πεδιάδων που έχουν σχηματιστεί από μικρότερους χειμάρους. Η ακτογραμμή όλων των παράλιων πεδιάδων είναι αμμουδερή, ενώ χαμηλού υψομέτρου ημιπεδινές εκτάσεις του νησιού διαθέτουν παραλίες βοτσαλωτές. Τα ιγνιμβριτικά πετρώματα στα ανατολικά και τα κάθε είδους σκληρά πετρώματα που καταλήγουν στη θάλασσα, παρουσιάζουν κρημνώδεις ακτές, σε πολλές απο τις οποίες φύονται “ασκητικά” άτομα απο είδη της άγριας γλωρίδας.

ΕΛΛΑΣ

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η Πτυχιακή αυτή Διατριβή παρόλο που προέρχεται και απευθύνεται στον Κλάδο της Φυτικής Παραγωγής, δεν στοχεύει σε ανάπτυξη παραγωγικών μεθόδων ή καλλιεργητικών πρακτικών και έρευνας. Μέσω των γνώσεων που απέκτησε η γράφουσα φοιτώντας στο Τμήμα Φυτικής Παραγωγής του ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης, επιχειρείται το άπλωμα της γνώσης στο φυτικό βασίλειο, εστιασμένο στα είδη που ευδοκιμούν στις παράκτιες περιοχές της νήσου Λέσβου.

Μέσω της άντλησης πληροφορίας γύρω από τα χαρακτηριστικά και τις συνθήκες διαβίωσης αυτών των οργανισμών με την παρατήρηση στο πεδίο, μέσω της έρευνας στην ανάλογη βιβλιογραφία και μέσα απο διηγήσεις κατοίκων της περιοχής, ο σκοπός αυτής της διατριβής είναι: **να δημιουργηθεί, αρχικά, ένας εύχρηστος ιστός για την ανάπτυξη ικανής βάσης δεδομένων, γύρω από αυτά τα είδη.**

Ως απώτεροι στόχοι προτείνονται:

α) Η συνέχιση της έρευνας, που μπορεί στη Λέσβο να καταστεί πιλοτικό έργο και να καταλήξει στην πλήρη και με κάθε μέσον αρχειοθετημένη βάση δεδομένων, από φοιτητές, ερευνητές και φορείς.

β) Από το προϊόν της έρευνας αυτής, καλό θα ήταν να αντληθούν όσες χρήσιμες πληροφορίες μπορούν να αξιοποιηθούν, με επιστημονική στόχευση:

1) στην ανάπτυξη με πρωτοποριακές καλλιεργητικές μεθόδους ορθής εκμετάλλευσης και

2) αξιοποίηση πρωτότυπων χρήσεων, αλλά και αναβίωση παραδοσιακών πρακτικών, όσων από αυτά τα είδη παρουσιάζουν ανθεκτικότητα και είναι χρήσιμα για την υγεία, τη διατροφή και ό,τι άλλο.

---

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η μέθοδος της έρευνας

Για την ανάπτυξη μιάς οργανωμένης καταγραφής της παραθαλάσσιας χλωρίδας της νήσου Λέσβου, μελετήθηκε ο τρόπος προσέγγισης και άντλησης σχετικών πληροφοριών γύρω από τις ιδιομορφίες του πεδίου, των κλιματικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε περιοχή κ.λπ. Σχετικές πληροφορίες: Ζητήθηκαν από Λέσβιους (καταγωγής διαφόρων περιοχών) που κατοικούν στη Μυτιλήνη. Αντλήθηκαν από βιβλία σχετικά με τη Λέσβο (οδηγούς κ.λπ.) και εντοπίστηκαν στο χάρτη όλες οι παραλίες του νησιού. Ταυτοχρόνως, στη βιβλιοθήκη της Μυτιλήνης και στα αρχεία κρατικών φορέων, αναζητήθηκαν στοιχεία και εξειδικευμένοι χάρτες.

Στοιχείο της έρευνας αποτέλεσε ακόμα και η άντληση μιας μικρής γνώσης γύρω από την προσωπική ασφάλεια, τον εξοπλισμό και ό,τι χρήσιμο για τη φυσική παρουσία στο πεδίο. Με βάση τα παραπάνω επιλέχθηκαν επισκέψεις συλλογής στοιχείων σε αντιπροσωπευτικά σημεία της παραλιακής ζώνης της νήσου Λέσβου, όπως ακτή με πλατιά αμμουδιά (Βατερρά, Ερεσός), αλίπεδο (περιοχή αλυκών Κόλπου Καλλονής), παραλία υγροτόπου (εκβολές Ευεργέτουλα) και της παραθαλάσσιας ζώνης του κάστρου της Μυτιλήνης. Συγκεκριμένα, το τελευταίο αυτό σημείο δεν επιλέχθηκε απλώς, αλλά στάθηκε έμπνευση για το όλο εγχείρημα. Για τους ερευνητές παρουσιάζει ποικιλία ενδιαφερόντων (πέραν των ιστορικών), επειδή είναι μία περιοχή που κρατιέται σε φυσική κατάσταση χωρίς κατασκευές και δρα-

ΕΙΚΟΝΑ 1. Περιοχή παραθαλάσσιας ζώνης του κάστρου Μυτιλήνης (πηγή Σουκά Μαρία - Νεφέλη [Σ.Μ-Ν])

στηριότητες ανθρώπων εκτός απο τον περίπατο. Επιπλέον, βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής απο τον οικιστικό ιστό και διαθέτει δύο μόνο προσβάσεις, πρόκειται για περιοχή με φυσικό έδαφος, ορισμένα σημεία με φερτά υλικά (μπάζα), μεγάλους βράχους στην ακτογραμμή και βορινό προσανατολισμό. Η βιοποικιλότητα αυτής της ζώνης, αποτελεί έναν φυσικό μικρόκοσμο, αντιπροσωπευτικό των βόρειων και ανατολικών ακτών του νησιού.

Η εργασία στο πεδίο

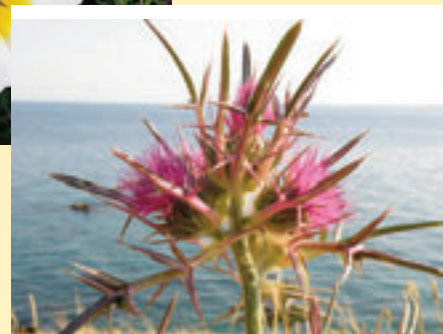
Καταγράφηκαν και φωτογραφήθηκαν όσο το δυνατόν περισσότερα φυτά απο τις παραπάνω περιοχές, στις οποίες πραγματοποιήθηκαν πάνω απο δύο επισκέψεις στην ίδια ή διαφορετική εποχή, σε πολλές περιπτώσεις καταγραφόταν το ίδιο άτομο (ανθοφορία ή μη, διαφορά φωτισμού κ.τ.λ.). Ειδικώς η παραθαλάσσια ζώνη του κάστρου Μυτιλήνης (Καστρέλι) υπήρξε η πιλοτική περιοχή όπου γίνονταν πολλές επισκέψεις για την καταγραφή και την απόκτηση πείρας για τις μακρινότερες ακτές. Περιστασιακά γινόταν συλλογή απο μέρη φυτών για την περαιτέρω διερεύνηση και αναγνώριση απο γνώστες. Στη συνέχεια, αναγνωρίστηκαν προσεκτικά και πιστοποιήθηκαν βιβλιογραφικώς τα φυτά, ώστε να βρεθεί το επιστημονικό τους όνομα. Με βάση το λατινικό όνομα αναζητήθηκαν πληροφορίες ξεχωριστά για το κάθε φυτό από Εκδόσεις και το Διαδίκτυο. Ταυτοχρόνως, ερωτούνταν οι ντόπιοι για τη χρησιμότητα στην καθημερινή τους ζωή, τη θεραπεία, τη διατροφή, σχετικές διηγήσεις και για την τοπική ονομασία των διαφόρων φυτών που είχαν καταγραφεί. Αφού ολοκληρώθηκε το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας, ταξινομήθηκαν τα στοιχεία στον Η/Υ και έγινε δελτιοποίηση κάθε φυτού.

Για τις «Καρτέλες» αυτές που παρουσιάζονται παρακάτω, δόθηκε μέριμνα να είναι λιτές, αλλά περιεκτικές σε όποια σημαντική και σίγουρη πληροφορία χαρακτηρίζει το κάθε φυτό.

ΤΑ ΦΥΤΑ ΔΕΛΤΙΟΠΟΙΗΜΕΝΑ

(η "καρτελοθήκη")

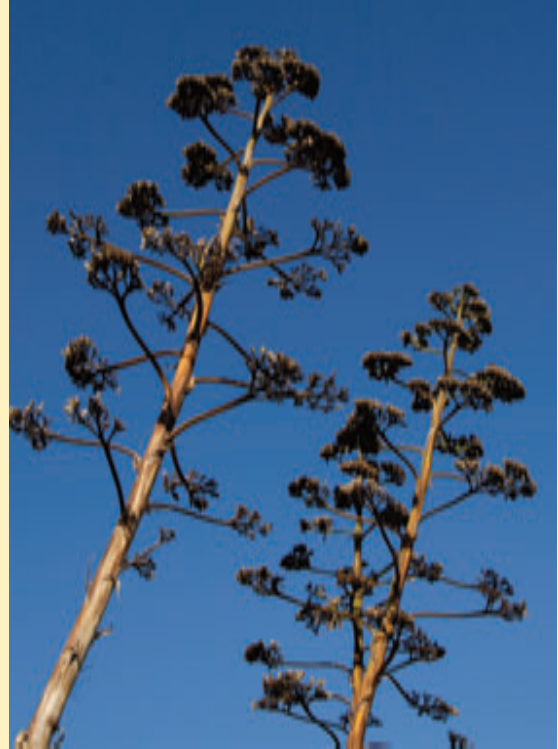
Agave americana

Αγαύη η αμερικανική

AGAVACEAE

ΕΙΚ.2 Φυτά Αγαύης στην περιοχή Τσαμάκια Μυτιλήνης(πηγή Σ.Μ-Ν)

ΕΙΚ.3 Ξεροί ανθοφόροι βλαστοί Αγαύης (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αθάνατος

Περιγραφή:

ΥΨΟΣ: 0,70-2 μ. (βλαστός έως 8 μ.)

ΒΛΑΣΤΟΣ: Είναι ανθοφόρος και μοι-
άζει με πολυέλαιο.

ΦΥΛΛΑ: Μεγάλα επιμήκη, με αγκά-
θια στα άκρα για περισσότερη
προστασία. Χρώμα γκρι-πρά-
σινο. Φθάνουν το μήκος των 2μ.

ΑΝΘΗ: Τα άνθη είναι κίτρινα, πολλά
μαζί και συγκεντρώνονται στο

ψηλότερο τμήμα του ανθοφόρου
βλαστού. Μετά την άνθιση το
φυτό ξεραίνεται.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μετά από 10 περίπου
χρόνια, μεταξύ Ιουνίου και Αυ-
γούστου.

ΚΑΡΠΟΣ: Θεωρείται είδος μονοκαρ-
πικό, ανθίζει δηλ. και καρποφο-
ρεί μια μόνο φορά κατά τη
διάρκεια της ζωής του.

Χρήσεις: Ιερό φυτό των Αζτέκων, αρχαίου λαού του Μεξικού, καλλιεργή-
θηκε εντατικά για τροφή, παρασκευή ποτών (μεσκάλ, πούλκε) και ινών.
Στη Σικελία μάλιστα πριν από πολλά χρόνια είχαν δημιουργηθεί τερά-
στιες φυτείες αγαύης για οικονομική εκμετάλλευση. Σήμερα η καλλιέρ-

Agave americana

Αγαύη η αμερικανική

AGAVACEAE

ΕΙΚ.4 Φυτά Αγαύης στην περιοχή Τσαμάκια Μυτιλήνης(πηγή Σ.Μ-Ν)

για της αγαύης έχει εγκαταλειφθεί στην Ευρώπη, το φυτό όμως χρησιμοποιείται για την κατασκευή φυσικών φραχτών μεταξύ των χωραφιών αλλά και για διακοσμητικούς λόγους σε κήπους, αυλές, βραχόκηπους, κλπ.

Αναφορές: Ο αθάνατος είναι φυτό με προέλευση τις ΝΔ ΗΠΑ και το Μεξικό. Τον 16ο αι. έφθασε στην Ευρώπη και έκτοτε εγκλιματίστηκε κυρίως στο μεσογειακό κλίμα σε τέτοιο βαθμό ώστε σήμερα να θεωρείται χαρακτηριστικό φυτό του μεσογειακού τοπίου.

Το όνομα Αγαύη είναι αρχαίο ελληνικό. Σύμφωνα με το μύθο Αγαύη ονομαζόταν η μητέρα του Πενθέα, βασιλιά της Θήβας, η οποία τελικά σκότωσε το γιο της ευρισκόμενη σε έκσταση, επειδή αυτός δεν επέτρεπε τη λατρεία του Διονύσου στην πόλη.

Συναντάται στη Λέσβο: Ακτή Τσαμάκια και άγαλμα της Ελευθερίας.

ΕΙΚ.5 Το επάκριο τμήμα του ανθοφόρου βλαστού (πηγή Σ.Μ-Ν)

Alcea rosea

Αλκέα

MALVACEAE

ΕΙΚ.6 Ανεπτυγμένη Αλκέα στην παραλία Ερεσού (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Δενδρομολόχα, Ποντικιά

Περιγραφή: Πολυετές φυτό
 ΒΛΑΣΤΟΙ: Όρθιοι, τετραγωνικοί.
 ΦΥΛΛΑ: Επιμήκη, επιφυή, τα κατώ-
 τερα αντίθετα, τα ανώτερα επάλ-
 ληλα και πιο πυκνά.

ΑΝΘΗ: Μεγάλα μέχρι 10εκ., λευκά,
 βιολετιά ή κόκκινα με ανοιχτό-
 χρωμο φάρυγγα, σχεδόν επιφυή
 σε ακραίους βότρες.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάιο-Ιούλιο.

Χρήσεις: Την περίοδο της οδοντοφυΐας έδιναν τη ρίζα αυτού του φυτού στα μωρά να τη μασουλάνε.

Συναντάται στη Λέσβο: Ημιορεινή και πεδινή ζώνη, αλλά ευδοκιμεί και σε παραλίες, λιγότερο σ' αυτές με βορινό προσανατολισμό.

Anthemis chia

Ανθεμής η Χία

COMPOSITAE

ΕΙΚ.7 Ανθεμίδες περιοχής Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Μαργαρίτα

Περιγραφή: Πόα

ΦΥΛΛΑ: Πτεροσχιδή, λεία ή ελαφρά χνουδωτά.

ΑΝΘΗ: Έχει κεφάλια σε μακρείς ποδίσκους μέχρι 4 εκ. διάμετρο με τα περιφερειακά άνθη λευκά,

γλωσσοειδή, με τρεις μικρούς λοβούς στην κορυφή. Τα κεντρικά ανθίδια είναι ισοϋψή, κίτρινα και σχηματίζουν δίσκο.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Άνοιξη

Χρήσεις: Βράζουμε 25-30γρ. αποξηραμένα άνθη μέσα σε 150γρ. νερό, προσθέτουμε πίτουρα σιταριού και χρησιμοποιούμε το μίγμα ως κατάπλασμα για τις εξωτερικές φλεγμονές: παθήσεις και λοιμώξεις του δέρματος, έλκη, ραγάδες και αιμορροΐδες.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε χέρσα χωράφια και βράχους δίπλα στη θάλασσα.

ΕΙΚ.8 Ανθεμίδες στον βράχο (πηγή Σ.Μ-Ν)

Asphodelus ramosus

Ασφόνδελος

LILIACEAE

ΕΙΚ.9 Ασφόνδελοι στην περιοχή Αλικών Καλλονής (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Ασπόρδουλας, Κουλμπακιά, Ασπόρδυλας, Γκαγκαλιά, Καλοκαιριά, Ασπρόφυλλας, Σπερδούκλι, Σπουρδούκλι

Περιγραφή: Πολυετής

Ύψος: 1-1.5μ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Λείος και ισχυρός βλαστός

ΦΥΛΛΑ: Πλατιά, τριγωνικά, γαλαζοπράσινα και μικρά.

ΑΝΘΗ: Λευκά, διατεταγμένα κατά πυκνά “τσαμπιά”

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Άνοιξη

ΡΙΖΕΣ: Κονδυλώδεις

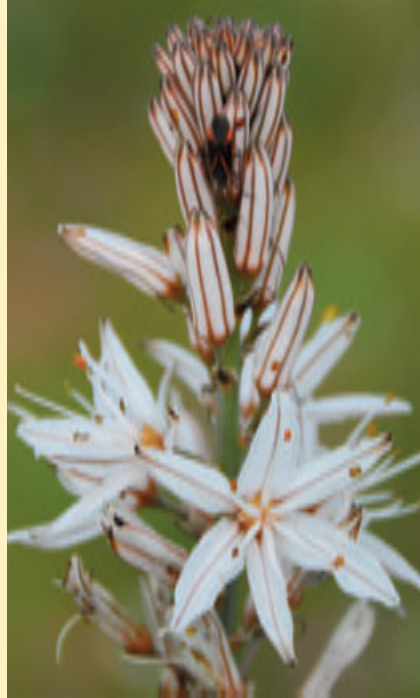
Χρήσεις: Οι βολβοί περιέχουν τόσο πολύ άμυλο που, αφού βραστούν μέσα σε μεγάλη ποσότητα νερού, μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε περιόδους πείνας. Άλλοτε τους πολτοποιούσαν και τους έπλαθαν σαν κεφτέδες, ενώ μερικές φορές τους έτρωγαν σαν γλύκισμα με μέλι. Οι τσαγκάρηδες τους κοπάνιζαν μέσα σε γουδί και έφτιαχναν μία ισχυρή κόλλα, ιδανική για τα δέρματα. Απο τους βολβούς παράγεται μέχρι και οινόπνευμα.

Το φυτό έχει καρδιοτονωτικές, αποχρεμπτικές, εμετικές, διουρητικές και επουλωτικές ιδιότητες. Σε έγχυμα, το χρησιμοποιούσαν για την εφιδρωτική πλευρίτιδα, τα οιδήματα που οφείλονται σε καρδιακές διαταραχές,

Asphodelus ramosus

Ασφόδελος

LILIACEAE

ΕΙΚ.10 Το άνθος του Ασφόνδελου (πηγή Σ.Μ-Ν)

την υδρωπικία, την κίρρωση του ήπατος (20γρ.βολβού, 20γρ.αλκοόλ, 400γρ.νερό και μέλι). Για την ίαση και επούλωση γαγγραινωδών και κοινών ελκών, για τις μαστίτιδες και τις ορχίτιδες. Μία άλλη αλοιφή, που είχε ως βάση τους βολβούς και το λάδι σε αναλογία 5-2, χρησιμοποιούσαν για την αλωπεκία, τα εγκαύματα, τις χιονίστρες και τους πόνους των αυτιών. Για το έκζεμα ανακατεύουμε θειάφι με κοπανισμένους βολβούς και προσθέτουμε λίγο λάδι.

Οι αρχαίοι συγγραφείς, με πρώτο το Διοσκορίδη, θεωρούσαν τον ασφόδελο πανάκια για όλες τις αρρώστιες. Φανταστείτε ότι έχει ιδιότητες αντιμικροβιακές, αντιβιοτικές και εκζεματικές που δεν μας είναι ακόμη τελείως γνωστές.

Αναφορές: Για τους αρχαίους Έλληνες ήταν σύμβολο πένθους. Τους φύτευαν κοντά στα κοιμητήρια, ώστε οι αμυλώδεις ρίζες τους να χρησιμεύουν ως τροφή για τις ψυχές των νεκρών. Ο Όμηρος, περιγράφοντας την επιστροφή της ψυχής του Αχιλλέα από το βασίλειο των νεκρών, μας αφηρείται «πώς, με βήματα γίγαντα διασχίζει το λιβάδι με τους ασφόμελους».

Συναντάται στη Λέσβο: Κοινότατο είδος της Λεσβιακής χλωρίδας και ιδίως στις υποβαθμισμένες περιοχές.

Calystegia sepium
Καλυστέγη η φρακτώδης

CONVOLVULACEAE

ΕΙΚ.11 Καλυστέγη στον υγροβιότοπο του Ευεργέτουλα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Περικοκλάδα

Περιγραφή: Πολυετής, αναρριχώμενο, με γαλακτώδη χυμό.

ΦΥΛΛΑ: Καρδιοειδή-βελοειδή, λίγο κυμματιστά.

ΑΝΘΗ: Μεγάλα λευκά, περιβαλλόμενα στη βάση τους, από μεγάλα βράκτια που καλύπτουν τον κάλυκα.

ΕΠΟΧΗ ΑΝΘΗΣΕΩΣ: Ιούνιο έως Σεπτέμβριο.

Αναφορές: Τα δύο βράκτια που περικλείουν τον κάλυκα ν είδει στέγης έδωσαν το όνομα *Calystegia* (κάλυξ+στέγη) στο φυτό.

ΕΙΚ.12 Λεπτομέρεια άνθους (πηγή Σ.Μ-Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Παραθαλάσσια έλη και όχθες ποταμών. π.χ. κόλπος Γέρας.

Capparis spinosa
Κάππαρη η ακανθωτή

CAPPARACEAE

ΕΙΚ.13 Ανοιχτά άνθη Κάππαρης στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Μικρός, πολυετής, πολύκλαδος θάμνος

ΥΨΟΣ:

ΒΛΑΣΤΟΙ: Πολλοί πλεγμένοι μεταξύ τους.

ΦΥΛΛΑ: Δερματώδη, ωοειδή, σχεδόν στρογγυλά, λεία, έμμισχα.

ΑΝΘΗ: Μεγάλα σε μακρύ ποδίσκο,

λευκά ή ρόδινα με 4 σέπαλα ρόδινα ή πράσινα και 4 λευκά πέταλα μεγαλύτερα. Στήμονες ρόδινοι, χαρακτηριστικά πολλοί, μακρύτεροι απο τα πέταλα που δίνουν μια ιδιαίτερη εικόνα στο άνθος.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ:

Χρήσεις: Τα μικρά μπουμπούκια συλλέγονται και διατηρούνται στο αλάτι και το ξύδι, για να χρησιμοποιηθούν σαν συνοδευτικό στις σαλάτες.

Υπάρχει πλήθος συνταγών με κάππαρη είτε ως τουρσί, είτε ως συστατικό του ψωμιού, είτε με τη μορφή σάλτσας κτλ. και μάλιστα απο πολλές χώρες του κόσμου.

Ο φλοιός της ρίζας σταματά την εσωτερική αιμορραγία. Χρησιμοποιείται στη θεραπεία δερματικών παθήσεων, εξασθένησης των τριχοειδών αγγείων και εύκολου μελανιάσματος και στην παρασκευή καλλυντικών.

Αφέψημα του φυτού χρησιμοποιείται στη θεραπεία της κολπικής μυκητίασης (κολπίτιδας).

Capparis spinosa

Κάππαρη η ακανθωτή

CAPPARACEAE

ΕΙΚ.14 Μπουμπούκια Κάπαρης (πηγή Κουφάκη Θ.)

Αναφορές: Ο Αθηναίος την αναφέρει σε έξι σημεία του βιβλίου του και βάζει τον φιλόσοφο Ζήνωνα να ορκίζεται στην κάππαρη, όπως ο Σωκράτης στον σκύλο. Ο ποιητής Αντιφάνης αναφέρει την κάππαρη στον κατάλογο του των μπαχαρικών, μαζί με το αλάτι, το θυμάρι, το σουσάμι, την ματζουράνα, το ξύδι και τις ελιές. Ο Θεόφραστος το περιγράφει ως εξής «Έχει μία ρίζα, φυτρώνει πάνω απ' την επιφάνεια του εδάφους και ο κορμός του είναι κοντός. Βγάζει βλαστάρια και ανθίζει το καλοκαίρι. Τα φύλλα του παραμένουν χλωρά μέχρι την ώρα της Πούλιας».

Ο Αγάπιος Μοναχός ο Κρής,

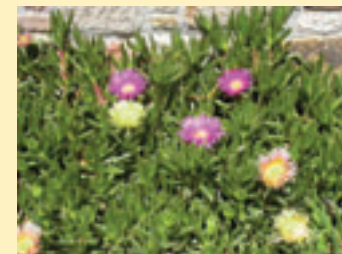
σ' ένα σύγγραμμα του 15ου αιώνα προτείνει «...τρώγε την με ξιδόλαδον και σταφίδας. Εάν είναι αλατισμένη, βάλε την να γλυκάνει εις το νερόν, έπειτα ρώγε την, πριν να φάγεις άλλο τίποτε». Στην ίδια παράγραφο ο συγγραφέας αναφέρεται στις θεραπευτικές ιδιότητες του φυτού, οι οποίες και είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες «...αυτή θεραπεύει την σπλήνα, φθείρει τους σκώληκες, ιατρεύει τους ζοχάδες, αυξάνει το σπέρμα, θεραπεύει το συκώτιον και τα πιασίματα, κινά το ούρος και τα καταμήνια, ωφελεί τα ρευματικά...».

Συναντάται στη Λέσβο: Προτιμά βράχους δίπλα στη θάλασσα και ρωγμές. Αρκετά κοντά στην ακτή, σε απόκρυμνες πλαγιές.

Carpobrotus edulis, acinaciformis

Μεσημβριάνθεμο

ΑΙΖΟΑΚΕΑΕ

ΕΙΚ. 15, 16, 17, 18 Η εξάπλωση του Μεσημβριάνθεμου στη Νυφίδα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Τσάκαλος, Πούζι καρδιόφυλλο, Λαμπρανθός

Περιγραφή: Αειθαλές, έρπον παχύφυτο.

ΦΥΛΛΑ: Τριπλευρικά πράσινα γυαλιστερά

ΑΝΘΗ: Πολυάριθμα, υπόλευκου, κίτρινου ή φούξια χρώματος ανάλογα με την ποικιλία. Είναι απέταλο. Οι περιφερειακοί στή-

μονες είναι άγονοι και έχουν μετατραπεί σε στημονώδη πεταλοειδή, δίνοντας την εντύπωση στεφάνης.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Άνοιξη-Φθινόπωρο

ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ: Ταχεία

ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ: Μοσχεύματα

Απαιτήσεις: Αντέχει στη ξηρασία, στα άλατα του εδάφους, την αλμύρα της θάλασσας και σε θερμοκρασίες μεχρι -4οC. Θέλει όμως ζεστές και

Carpobrotus edulis, acinaciformis

Μεσημβριάνθεμο

AIZOACEAE

ΕΙΚ.19 Μεσημβριάνθεμα σε απόκρυμνους βράχους στου Απελλά(Καστρέλι) (πηγή Σ.Μ-Ν)

ηλιόλουστες θέσεις.

Χρήσεις: Συνήθως χρησιμοποιείται σαν διακοσμητικό φυτό σε ξενοδοχεία και ταβέρνες της παραθαλάσσιας ζώνης, για να καλύψει ακαλαίσθητους τοίχους.

Το *C.acinaciformis* έχει πολύ νόστιμα φρούτα με ξινο-αλμυρή γεύση που γίνονται πολύ καλή μαρμελάδα.

Στα τσιμπίματα από κουνούπια και εγκαύματα από τον ήλιο κόβουμε ένα κομματάκι βλαστό και τρίβουμε-βρέχουμε το σημείο επάνω στο δέρμα που είναι το τσίμπημα για τον κνησμό. Έχει αντιβακτηριδιακή δράση.

Αναφορές: CARPOBROTUS: λατ. σύνθεση του ελλ. καρπός + βρωτός (= εδώδιμος, φαγώσιμος).

EDULIS (λατ.)= καλοφάγωγος, κατάλληλος για τροφή.

Και τα δύο ονόματα αναφέρονται στον καρπό του φυτού αυτού που είναι φαγώσιμος

Συναντάται στη Λέσβο: Σε κάθε είδους παραλία και σε απόκρυμνα βράχια.

Chrysanthemum coronarium

Χρυσάνθεμο το στεφανωματικό

COMPOSITAE

ΕΙΚ.20 Άνθος Μαντηλίδας στην παραλία αρχαίας Θερμής (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Μαντηλίδα, Μαργαρίτα, Μαντιλένα

Περιγραφή: Πόα

Ύψος: 1μ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Ισχυρός, διακλαδισμένος και φύλλα πτεροσχιδή.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια μέχρι 6 εκ. με δίσκο κίτρινο και περιφερειακά ανθίδια λευκά ή κίτρινα, ή λευκά στο

άνω μισό και κίτρινο το υπόλοιπο.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Τέλη χειμώνα με αρχές καλοκαιριού.

Χρήσεις: Οι τρυφεροί βλαστοί και οι κορφάδες από τις μαργαρίτες τρώγονται ως λαχανικά κυρίως το σαρανταήμερο της νηστείας του Πάσχα. Αφαιρούν πρώτα τα σκληρά φύλλα τους και στη συνέχεια τις βράζουν με άφθονο ξίδι και ελαιόλαδο. Από την άλλη πλευρά, η κίτρινη μαργαρίτα χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν για τη βαφή βαμβακερών νημάτων και υφασμάτων, ενώ οι γιατροί της αρχαιότητας έφτιαχναν από αυτήν αλοιφή για τη διάλυση των λιπωμάτων.

Chrysanthemum coronarium

Χρυσάνθεμο το στεφανωματικό

COMPOSITAE

Αναφορές: Οι αρχαίοι την ονόμαζαν «Διός οφρύς». Σύμφωνα με τη παράδοση, το φυτό ήταν κατάλληλο για να προστατεύει τους ανθρώπους από δαιμονικές επιρροές και βασκανίες. Ίσως όμως το λουλούδι αυτό να ήταν και το «χαλκάνθος» του Νικάνδρου, ένα από τα μαγικά φυτά της Μήδειας. Πολύ συνηθισμένη ήταν η κίτρινη μαργαρίτα στα στεφάνια που στόλιζαν τους ναούς και τ' αγάλματα των θεών. Ο Διοσκορίδης μας λέει πως η κίτρινη μαργαρίτα φυτρώνει σε χωράφια κοντά στις πόλεις, όπως και σήμερα την συναντούμε πάνω σε μπάζα και ερείπια. Τα βλαστάρια ήταν καλό χορταρικό: οι Αθηναίοι τα έτρωγαν μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα.

ΕΙΚ.21 "Λευκοπέταλο" άνθος Μαντηλίδας περ. Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Σχεδόν σε όλες τις ακτές του νησιού σε μεγάλους πληθυσμούς, πολύ συχνά "παρέα" με εξίσου μεγάλους πληθυσμούς μολόχας.

ΕΙΚ.22 Αποικία Μαντηλίδων στην τάφρο του κάστρου Μυτιλήνης (πηγή Συκάς Κ.)

Crithmum maritimum

Κρίταμο το παράλιο

UMBELLIFERAE

ΕΙΚ.23 Ανθισμένα Κρίταμα στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αλμύρα, Κρίθαμο, Κρίτανο

Περιγραφή: Πολυετής πόα.

ΒΛΑΣΤΟΙ: Διακλαδισμένοι

ΦΥΛΛΑ: Σαρκώδη, λεία και επιμήκη και έχουν χαρακτηριστικό γλαύκο χρώμα.

ΑΝΘΗ: Κιτρινοπράσινα σε πυκνό σκιάδιο.

ΑΝΘΗΣΗ: Ιούλιο - Οκτώβριο.

ΚΑΡΠΟΣ: Ωοειδής-προμήκης.

Χρήσεις: Οι αρχαίοι Έλληνες πριν από την άνθηση, μάζευαν τα νεαρά φύλλα, τα έβραζαν σε κρασί και τα έτρωγαν σε σαλάτα. Γίνονταν ακόμα και τουρσί, πράγμα που συνηθίζεται και σήμερα. Έτσι, τα φύλλα, που είναι εδώδιμα, συλλέγονται πριν την άνθηση και διατηρούνται στην άλμη ως τουρσί. Σε αυτή την μορφή το έπερναν μαζί τους οι ναυτικοί στα μεγάλα θαλάσσια ταξίδια, καθώς ήταν γνωστό συντηρητικό για την πρόληψη του σκορβούτου.

Είναι ένα καλό διουρητικό και ενδεχομένως μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη θεραπεία της παχυσαρκίας. Έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε βιταμίνη C και ιχνοστοιχεία και πιστεύεται ότι ανακουφίζει τον τυμπανισμό και ότι δρά ως χωνευτικό γιατρικό.

Crithmum maritimum

Κρίταμο το παράλιο

UMBELLIFERAE

ΕΙΚ.24 Τελική φάση ανθοφορίας του Κρίταμου περ.Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Αναφορές: Οι αρχαίοι το εκτιμούσαν πολύ και το ονόμαζαν «κρίθμον» λόγω της ομοιότητας των σπόρων του με το κριθάρι. Ο Διοσκορίδης και ο Πλίνιος είχαν μεγάλη εκτίμηση για το κρίταμο, που περιέχει αιθέρια έλαια, μεταλλικά άλατα, ιώδιο και βιταμίνες, όλα συστατικά ορεκτικά, τονωτικά και καθαρκτικά του αίματος.

Οι Άγγλοι τ' ονομάζουν «μάραθο της θάλασσας». Ο Άγγλος βοτανολόγος John Gerard το περιέγραψε ως «ευχάριστη στη γεύση σάλτσα, περισσότερο οικεία και καλύτερα συμβατή με τον ανθρώπινο οργανισμό, τόσο για την πέψη των κρεάτων, όσο και το σπάσιμο των πετρών και την αποβολή της άμμου της χοληδόχου κύστης».

ΕΙΚ.25 Άνθος Κρίταμου (πηγή Σ.Μ-Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Σε βράχια, τοίχους και βοτσαλωτές παραλίες, πάντα κοντά στη θάλασσα.

Crupina crupinastrum
Κρουπίνα η κρουπίναστρος

COMPOSITAE

ΕΙΚ.26 Η κρουπίνα στον Κόλπο Γέρας (πηγή Βερβέρης Ν.)

Περιγραφή: Φυτό μονοετές

ΥΨΟΣ:

ΒΛΑΣΤΟΣ: Λεπτός, αραιά διακλαδισμένος.

ΦΥΛΛΑ: Συγκεντρωμένα στο κάτω μέρος του φυτού, πτεροειδή με

λοβούς οδοντωτούς.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια μονήρη στις κορυφές των βλαστών. Ανθίδια ρόδινα, σε υπάνθιο ωοειδές με μαυροκόκκινα βράκτια.

Συναντάται στη Λέσβο: Εκτός από τις πεδινές τοποθεσίες έχει παρατηρηθεί και κοντά στη θάλασσα.

ΕΙΚ.27 Κρουπίνα με "επισκέπτη" (πηγή Β.Ν.)

Dittrichia viscosa συν. *Inula viscosa*

Διτριχία η ιξώδης

COMPOSITAE

ΕΙΚ.28 Διτριχία στον υγροβιότοπο του Ευεργέτουλα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Κόνυζα, Κολτσιά, Κολιτσιά, Κολτσιδα

Περιγραφή: Πόα

ΥΨΟΣ: έως 2 μ.

ΦΥΛΛΑ: Επιμήκη, λογχοειδή, κολλώδη.

ΑΝΘΗ: Ταξιανθία με πολλά κεφάλια σε μακρείς ποδίσκους. Ανθίδια κίτρινα, τα περιφερειακά γλωσσοειδή, οδοντωτά στην κορυφή.

Αναφορές: Οι αρχαίοι Έλληνες την έκαιγαν για να προστατευθούν από τ' άγρια ζώα και τα κουνούπια.

Συναντάται στη Λέσβο: Συχνά το φθινόπωρο οι άκρες των δρόμων και τα χαντάκια στολίζονται με τις κίτρινες πυραμιδοειδείς ταξιανθίες της. Βέβαια οι ελώδεις περιοχές θεωρούνται οι ιδανικότερες για την ανάπτυξη της, όπως π.χ. ο καλαμιώνας του κόλπου της Γέρας.

Ecbalium elaterium

Πικραγουριά

CUCURBITACEAE

ΕΙΚ.29 Πικραγουριά στην αρχαία Θερμή (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Φυτό ελαφρώς σαρκώδες, με πυκνές αδρές τρίχες και έρποντες, κατακείμενους βλαστούς.

ΥΨΟΣ: μέχρι 1μ.

ΦΥΛΛΑ: μέχρι 10εκ., έμμισχα, καρδιοειδή, τριγωνικά, κυματώδη στις άκρες.

ΑΝΘΗ: Καμpanοειδή, κιτρινολεμονί, τα αρσενικά μέχρι 2εκ. σε βό-

τρεις, τα θηλυκά απομονωμένα.

ΚΑΡΠΟΣ: Κάψα 5εκ. περίπου, ωοειδής-μακρουλός, πολύ τριχωτός. Στην ωρίμανση, οι καρποί διαρρηγνύονται στη παραμικρή κίνηση, εκτοξεύοντας τους σπόρους τους και συνάμα ένα παχύρρευστο υγρό ερεθιστικό για το δέρμα.

Χρήσεις: Η γεύση της είναι πικρή, δυσάρεστη και επιπλέον καυστική.

Πρόκειται για βίαιο καθαρτικό και διουρητικό. Είναι ικανή να προκαλέσει τρομερούς εμετούς.

Χρησιμοποιήθηκε υπό τη μορφή εκχυλίσματος για την υδρωπικία, τις εντερικές παθήσεις, τους όγκους του στομάχου και των εντέρων, την λευκόρροια, την απώλεια αίματος κατά την περίοδο, τους σκώληκες των εντέρων, τη λευκωματουρία, την οξεία νεφρίτιδα και τη χρυσή.

προσοχή! Μία δόση μεγαλύτερη των 6 γρ. μπορεί να προκαλέσει θάνατο!

Ecballium elaterium

Πικραγγουριά

CUCURBITACEAE

ΕΙΚ.30 Ανθισμένη Πικραγγουριά στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Η αναρρόφηση μίας και μόνο σταγόνας απο τον χυμό των καρπών της, προκαλεί φοβερή καταρροή της μύτης, που μπορεί να διαρκέσει μια ολόκληρη εβδομάδα και αποσυμφωρεί τελείως τη ρινική βλενογόνο (ιγμορίτιδα).

Τα ζώα, που σε κανονικές συνήκες δε τη τρώνε, ψάχνουν να τη βρούν όταν υποφέρουν, για να γίνουν καλά (!)

Αναφορές: Ο Πλίνιος αρχίζει την περιγραφή για τα θαύματα της φύσης στα κηπουρικά φυτά με την περίπτωση της πικραγγουριάς. Εξηγεί πώς απ' αυτή παρασκευάζεται το «ελατήριον», ο αποξηραμένος στον ήλιο χυμός του καρπού, που είναι βοήθημα για πολλές αρρώστιες των ματιών, των δοντιών, των όγκων των αυτιών, την κώφωση, την ψώρα κλπ. Κανένα φάρμακο δεν κρατά τόσο καιρό. Όσο παλιότερο είναι τόσο καλύτερο. Ο Θεόφραστος αναφέρει έναν γιατρό που μεταχειρίστηκε χάπια διακοσίων ετών με τα καλύτερα αποτελέσματα. Προκαλεί τους πιο δυνατούς εμετούς κι αυτό κατα τον Θεόφραστο είναι χαρακτηριστικό της δύναμης του.

Συναντάται στη Λέσβο: Άκρες δρόμων, καταολισθήσεις, χέρσα εδάφη, σε χαμηλό κι μέσο υψόμετρο.

Ferula communis

Φερούλα η κοινή

UMBELLIFERAE

ΕΙΚ.31 Ανθισμένη Φερούλα στις εκβολές του Ευεργέτουλα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Άρτηκας, Νάρθηκας

Περιγραφή: Πολυετές φυτό

ΥΨΟΣ: 2-3μ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Μεγάλος, χοντρός και ελαφρύς

ΦΥΛΛΑ: Πτεροσχιδή που μοιάζουν μ' αυτά του μάραθου.

ΑΝΘΗ: Είναι κίτρινα και βρίσκονται σε επάκρια, σφαιρικά σκιάδια που φέρουν μέχρι 40 ακτίνες.

Χρήσεις: Με τους ξεραμένους βλαστούς του άρτυκα έφτιαχναν παλαιότερα αυτοσχέδια έπιπλα. Το σαρκώδες περιεχόμενο των βλαστών καίγεται αργά και γι' αυτό οι αρχαίοι τους χρησιμοποιούσαν σαν πυρσούς.

Αναφορές: Σύμφωνα με το μύθο, ο Προμηθέας έφερε τη φωτιά στους ανθρώπους με έναν πυρσό απο άρτυκα.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε χέρσες τοποθεσίες συχνά δίπλα στην ακτή.

Ficus carica

Συκιά

MORACEAE

ΕΙΚ.32 Σύδδενδρο Συκιάς στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Φυλλοβόλος θάμνος ή δένδρο.

Ύψος: 3-8μ.

ΦΛΟΙΟΣ: Λείος, γκριζοασημί με χοντρούς κλάδους που περιέχουν γαλακτώδη χυμό.

ΦΥΛΛΑ: Επαλλάσσοντα, έμμισχα, μέχρι 20εκ., παλαμόλοβα, καρδιοειδή στη βάση, ρυτιδωμένα στο πάνω μέρος, τριχωτά στο κάτω.

ΑΝΘΗ: Πολυάριθμα, μικροσκοπικά, απλά άνθη μέσα σε σαρκώδη αχλαδόμορφη ανθοδόχη που φέρει ανοιχτό πόρο στην κορυφή. Τ' αρσενικά άνθη βρίσκονται κοντά στον πόρο, ενώ τα θηλυκά προς τα κάτω και τα πλάγια τοιχώματα. Περίεργη είναι η

επικονίαση του απο ένα μικρό υμενόπτερο(Blastphaga psenes) που συμπληρώνει την μεταμόρφωσή του στο εσωτερικό της ταξιανθίας και, όταν βγαίνει απο τον πόρο ως τέλειο έντομο, φέρει στη ράχη του μια ορισμένη ποσότητα γύρης που εναποθέτει στα θηλυκά άνθη καθώς μπαίνει σε άλλη ανθοδόχη για να ωοτοκήσει.

ΚΑΡΠΟΣ: Μετά απο αυτό, η αχλαδόμορφη ανθοδόχη εξελίσσεται σε ένα χυμώδη και ζαχαρούχο καρπό, το σύκο, 5-7εκ., κίτρινο ή καστανοβιολετί, με σάρκα αρωματική και γλυκιά.

Ficus carica

Συκιά

MORACEAE

Χρήσεις: Οι καρποί της τρώγονται νωποί ή ξηροί. Πρόκειται για ένα εξαιρετο καθαρτικό. Ο γαλακτώδης χυμός χρησιμοποιείται για να καυτηριαστούν καλόγεροι και πληγές. Παλαιότερα καυτηρίαζαν ακόμη και τις κρεατοελιές και τις μυρμηγκιές.

Σε έκχυμα τα σύκα θεωρούνται ως το καταλληλότερο φάρμακο για τους πονόλαιμους, τις φαρυγγίτιδες, τα κρυολογήματα, την ουλίτιδα, τις χρόνιες καταρροές, τις φλεγμονές της κύστης και των νεφρών, την ευλογιά, την ιλαρά και την οστρακιά.

Με τα φύλλα της σκεπάζεται το κρέας για να μαλακώσει και να ψηθεί γρηγορότερα. Πολύ πιθανόν, να είναι εξαιτίας αυτής της ιδιότητας των φύλλων της που πιστεύεται ότι δεν πρέπει να κοιμόμαστε κάτω από συκιά,

ΕΙΚ.33 Ερινεοί (πηγή Σ.Μ-Ν)

γιατί, τότε, οι μύες χαλαρώνουν οι διάφορες λειτουργίες του σώματος σταματούν, το μυαλό συσκοτίζεται και χάνει τον ειρμό των σκέψεών του...

Αναφορές: Το όνομά της προέρχεται από τον Τιτάνα Συκέα, που η μητέρα του Γη τον μεταμόρφωσε σε δένδρο για να τον σώσει απ' την οργή του Δία.

Η πρώτη συκιά φύτευσε στη Αθήνα σε διαταγή της Δήμητρας, θεάς της γεωργίας. Ο Πλάτων είχε το παρατσούκλι “φιλόσυκος”. Ο Ξέρξης, λέγεται, ήθελε να κατακτήσει την Ελλάδα για τα ωραία της σύκα.

Σύμφωνα με τον Θεόφραστο το ξύλο της συκιάς χρησίμευε στην κατασκευή καθισμάτων για τα θέατρα και υπόστυλων για τις γιρλάντες.

Την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου το λαθρεμπόριο σύκων ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Ο Περικλής θέλησε να το σταματήσει και θέσπισε έναν νόμο με πολύ βαριές ποινές. Όσοι λοιπόν μισούσαν άλλα άτομα, άδραξαν την ευκαιρία να τα κατηγορήσουν για παράνομη συναλλαγή σύκων. Αυτοί οι κατηγοροί(φάντες στα αρχαία) ονομάστηκαν στο εξής συκοφάντες, όνομα που διατηρείται μέχρι σήμερα για όσους κατηγορούν άλλους χωρίς λόγο.

Συναντάται στη Λέσβο: Παντού στη Λέσβο, αλλά ευδοκιμεί και σε παραθαλάσσιες τοποθεσίες που δε μαστίζονται από τον Βοριά.

Fumaria capreolata

Φουμαρία η αιγάγρια

PAPAVERACEAE

ΕΙΚ. 34,35 Άνθη και φύλλα Φουμαρίας (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Καπνόχορτο, Καπνιά

Περιγραφή: Πόα

Ύψος:

ΦΥΛΛΑ: Δις τρισχιδή με λοβούς οξύληκτους.

ΑΝΘΗ: Ζυγόμορφα, μικρά, με 2 σέπαλα και 4 πέταλα, συνεστώτα.

Τα πέταλα είναι λευκά ή ρόδινα

με πολύ σκούρα χείλη. Τα δύο σέπαλα είναι ωσειδή, ελαφρά οδοντωτά και λίγο πλατύτερα από το σωλήνα. Ταξιανθίες βοτρυόμορφες.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάρτιο-Ιούνιο.

Χρήσεις: Συγγενές είδος είναι η *fumaria officinalis*, από τον Διοσκορίδη και τον Πλίνιο. Αναφέρεται επίσης στα βιβλία βοτανοθεραπευτικής του μεσαίωνα.

Αναφορές: FUMARIA: από το λατ. fumus = καπνός.

CAPREOLATA: πιθανόν από το λατ. capreolus = αγριοκάτσικο.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε χέρσες τοποθεσίες και χωράφια.

Glaucium flavum

Γλαύκιο το ξανθό

PAPAVERACEAE

ΕΙΚ.36 Γλαύκιο στην παραλία Βατερών (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αφιόνια

Περιγραφή: Μικρός, διετής θάμνος

ΜΟΡΦΗ ΚΟΜΗΣ:

ΦΥΛΛΑ: Σαρκώδη, γλαυκόχρωμα, παλόμορφα, τα κατώτερα πολύ μεγάλα με κοντό μίσχο, τα ανώτερα επιφυή.

ΑΝΘΗ: Εντυπωσιακά χρυσοκίτρινα με 4 αλληλοκαλυπτόμενα πέταλα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάιο-Σεπτέμβριο.

ΚΑΡΠΟΣ: Είναι λεπτή, κυλινδρική κάψα που μπορεί να περάσει σε μήκος τα 20 εκ.

ΕΙΚ.37 Λεπτομέρεια άνθους Γλαύκιου (πηγή Σ.Μ-Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Σε άκρες δρομων, πράνη, αμμώδεις παραλίες, μπάζα.

Malcolmia flexuosa

Μαλκολμία η εύκαμπτη

CRUCIFERAE

ΕΙΚ. 38, 40, 41 Μαλκόλμιες στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)
ΕΙΚ. 39 Μαλκόλμια σε καρποφορία (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αγριοβιολλέτα, Βιόλλες της θάλασσας

Περιγραφή: Μονοετής πόα.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Ελαφρά χνουδωτός

ΦΥΛΛΑ: Ωοειδή-ελλειπτικά, σαρκώδη.

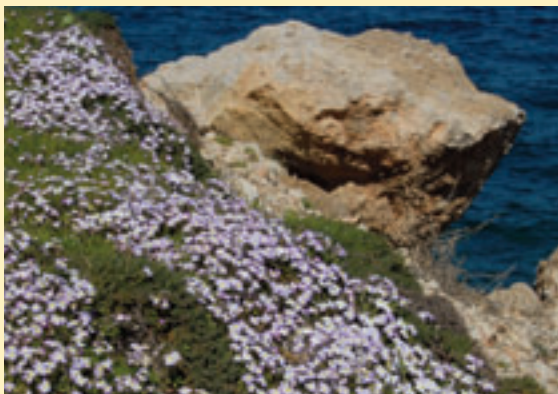
ΑΝΘΗ: Με διάμετρο που φτάνει τα 2.5 εκ., με 4 πέταλα ρόδινα ή

βιολετιά που φέρουν σκούρες νευρώσεις και κίτρινο φάρυγγα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Φεβρουάριο- Απρίλιο.

ΚΑΡΠΟΣ: Σε καμπύλα κεράτια με μήκος μέχρι 8 εκ.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε αμμουδιές και βράχους κοντά στη θάλασσα.

ΕΙΚ. 40

ΕΙΚ. 41

Malva sylvestris

Μάλβα η άγρια

MALVACEAE

ΕΙΚ.42 Άνη Μολόχα στην Παναγιούδα (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Μολόχα, Μελόχα, Αγριομολόχα, Αμπελόχα

Περιγραφή: Διετές ή πολυετές
φυτό

ΥΨΟΣ: μέχρι 1,50 μέτρο.

ΦΥΛΛΑ: Παλόμορφα, με 3-7 πριονω-
τούς λοβούς, λίγο καρδιοειδή
στη βάση.

ΑΝΘΗ: Στις μασχάλες των φύλλων,
ρόδινα ή πορφυρά, με σκουρότε-
ρες νευρώσεις. Πέταλα σφηνο-
ειδή, δίλοβα στο άκρο, μη
καλύπτοντα το ένα το άλλο και
με μήκος 12-30 χιλ.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Απρίλιο-Ιούνιο

Αναφορές: Τα νεαρά φύλλα και τα βλαστάρια τρώγονταν από τον 8ο π.Χ. τουλάχιστον αιώνα και μετά. Οι αρχαίοι Έλληνες και αργότερα οι Ρωμαίοι και οι Βυζαντινοί καλλιεργούσαν τη μολόχα ως βρώσιμο λαχανικό. Ο Πυθαγόρας και οι μαθητές του είχαν προσεξει ότι το χόρτο αυτό υποβοηθούσε τη σκέψη, γιατί ήταν ελαφρύ στην πέψη κι άφηνε ελεύθερο το πνεύμα! Πολλοί ακόμα αρχαίοι Έλληνες και Ρωμαίοι αναφέρθηκαν στις ευεργετικές της ιδιότητες όπως ο Ησίοδος, ο Φαινίας, ο Σίφνιος Δίφιλος, ο Κικέρωνας, ο Οράτιος και ο Μαρτιάλης. Οι πολλές χρήσεις του φυτού έδωσαν λαβή γι' αυτό το ισπανικό γνωμικό: “Λαχανόκηπος και μολόχα,

Malva sylvestris

Μάλβα η άγρια

MALVACEAE

τα φάρμακα που χρειάζεται ένα σπίτι”.

Χρήσεις: Για θεραπεία και τροφή (ανθρώπων και ζώων).

Η **λαϊκή ιατρική** αναγνωρίζει στη μολόχα πληθώρα ιδιοτήτων. Έτσι και στη Λέσβο ανακουφίζουν τον επίμονο βήχα με αφέψημα από αποξηραμένα άνθη και είναι και ευεργετικό για αναπνευστικά προβλήματα. Επίσης, ως αφέψημα οι λέσβιοι τη χρησιμοποιούν για κοιλιακούς πόνους και γενικότερες διαταραχές του πεπτικού συστήματος, όπως και για την αντιμετώπιση προβλημάτων δυσκοιλιότητας. Πολτοποιημένα φύλλα και βλαστοί χρησιμοποιούνται με μορφή καταπλάσματος για να μειώνουν το πρήξιμο και ν’ απομακρύνουν τις τοξίνες. Εάν χρησιμοποιηθούν εσωτερικά, τα φύλλα μειώνουν τον ερεθισμό των εντέρων και έχουν υπακτική δράση. Η ρίζα της μπορεί να χορηγηθεί στα παιδιά για να καταπραΰνει τους πόνους της οδοντοφυΐας. Κατάλληλο για ορισμένες νεφροπάθειες και στομαχικές ανωμαλίες. Παλαιότερα, το έδιναν και σαν ένα είδος εμβολίου για τα δαγκώματα δηλητηριωδών ζώων. Ποδόλουτρο με ζουμί μολόχας ξεκουράζει τα πόδια. Πολύ σημαντικό είναι το ότι εξουδετερώνει το τσούξιμο που προκαλούν

ΕΙΚ.43 Φύλλα Μολόχας στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

και κόλιανδρο. Επίσης, οι καρποί της, όπου στη χώρα μας ονομάζονται “ψωμάκια” τρώγονται ωμοί, σε σαλάτες ή τουρσί και έχουν ευχάριστη και γλυκιά γεύση.

Συναντάται στη Λέσβο: Κοινό φυτό σε κάθε πεδινά και υψώματα, με ανθεκτικότητα στην παραθαλάσσια ζώνη εκτός από ανεμοδαρμένες ακτές.

Muscari comosum

Μούσκαρι το εύκομον

LILIACEAE

ΕΙΚ.44 Μούσκαρι στον κόλπο Γέρας (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Βολβοί ή βολβολούλουδα

Περιγραφή:

ΦΥΛΛΑ: μέχρι 3 εκ. πλάτος και 40 εκ. μήκος, κοίλα.

ΑΝΘΗ: Βότρυς, στο κάτω μέρος αραιός με καστανά άνθη και

στην κορυφή πιο πυκνός με άνθη κυανοιώδη. Τα ανώτερα άνθη είναι άγονα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάρτιο-Απρίλιο

Χρήσεις: Οι βολβοί του φυτού αυτού ήδη από την αρχαιότητα απετέλεσαν όχι απλά προσφιλές έδεσμα για τους αρχαίους έλληνες, αλλά και αντικείμενο γαστρο-νομικής έρευνας. Σήμερα οι βολβοί συλλέγονται την άνοιξη για να καταναλωθούν σαν ορεκτικό. Κάποια απο αυτά τα ορεκτικά είναι σάλτσα με βολβούς και μέλι, βολβοί τουρσί, και βολβοί με κουκιά.

Αναφορές: Ίσως να ταυτίζεται με το μόνο φαγώσιμο βολβό που αναφέρει ο Θεόφραστος. Στους βολβούς αυτού του φυτού έδιναν διουρητικές ιδιότητες και τους εκθίαζαν σαν νόστιμη και θρεπτική τροφή. Ο βουκολικός

Muscari comosum

Μούσκαρι το εύκομον

LILIACEAE

ΕΙΚ.45 Το μούσκαρι δίπλα στα βράχια στην Αγ.Μελάνη (πηγή Σ.Μ-Ν)

ποιητής Θεόκριτος αναφέρει τους «βολβούς», σαν απαραίτητο συστατικό ενός χωριάτικου γεύματος, μαζί με σαλιγκάρια και λίγο καλό κρασί. Ο Φιλήμονας πάλι, θα δώσει τις συμβουλές του προς τους νέους μαγείρους λέγοντας «Επειδή ο βολβός από μόνος του είναι πονηρός και πικρός, είναι καλύτερα να τον συνοδεύεις με μέλι, τυρί, σησάμι, κρεμμύδι, ξ΄δι και σίλφιο»

Ο Ρωμαίος καλοφαγός Απίκιος προτείνει μία συνταγή βολβών, κατάλληλη για νόμιμο, γαμήλιο τραπέζι «Αφού βράσεις τους βολβούς σε μία χύτρα και τους στουπιάσεις, πρόσθεσε κουκουναρόσπορους, χυμό ρόκας και πιπέρι!»

Προέλευση ονόματος:

MUSCARI: από το λατ. musca = μύγα. Από εκεί και το επίθ. muscarius.

COMOSUM: ουδ. του λατ. επιθ. comosus = με πυκνή χαίτη, καλλίκομος.

Συναντάται στη Λέσβο: Χέρσους αγρούς χαμηλού υψόμετρου. Ανθεκτικό και σε παραθαλάσσιες συνθήκες.

Notobasis syriaca
 Νωτόβασις η συριακή

COMPOSITAE

ΕΙΚ.46 Η Νωτόβασις στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή:

ΒΛΑΣΤΟΣ: Ισχυρός, παρόμοιος με γαϊδουράγκαθο.

ΦΥΛΛΑ: Έχουν λευκά νεύρα, περικοιδή, με λοβούς αγκαθωτούς, λεία απο την άνω πλευρά, χνουδωτά απο κάτω.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια σφαιρικά με βράκτια επάλληλα, ακιδόληπτα, περιβαλλόμενα από μεγάλα αγκάθια. Τα ανθίδια είναι όλα σωληνοειδή ρόδινα.

ΕΙΚ.47 Μπουμπούκι Νωτόβασις στην Αγ.Μελάνη (πηγή Β.Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Σε χέρσες τοποθεσίες, συχνά κοντά στη θάλασσα.

Olea europaea

Ελιά

OLEACEAE

ΕΙΚ.48 Ανθισμένη Ελιά (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Δένδρο

ΥΨΟΣ: έως 15 μ..

ΚΟΡΜΟΣ: Χρώμα γκρι και με τον καιρό διασπάται σε πολλά παρακλάδια, διάτρητα παντού.

ΦΥΛΛΑ: Λογχοειδή, δερματώδη, μήκους μέχρι 8 εκ., με γκρι-πράσινο χρώμα στην επάνω όψη τους και γκρι-ασημί στην κάτω.

ΑΝΘΗ: Μικρά και ασήμαντα, εμφανίζονται σε ομάδες και έχουν χρώμα κρεμ-κίτρινο, με κυπελλοειδή κάλυκα και 4 πέταλα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Απρίλιο - Μάιο

ΚΑΡΠΟΣ: Δρύπη, ελλειψοειδής, ωοειδής ή σφαιρική κατα την ωρίμανση μαύρου χρώματος, γυαλιστερή μονόσπερμος.

Χρήσεις: Η χρησιμότητα του ελαιολάδου και των βρώσιμων ελιών, καθώς και των φύλλων και του φλοιού είναι ευρέως γνωστή όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο, αλλά και παγκόσμια. Αναφορικά μόνο χρησιμεύουν ως τροφή, φάρμακο, καλλυντικό, καύσιμο κ.λπ.**Αναφορές:** Η ελιά είναι ένα από τα αρχαιότερα καρποφόρα δέντρα στην Μεσόγειο. Πολύ καλά διατηρημένες ελιές βρέθηκαν στο ανάκτορο του Ζάκρου στην Κρήτη, ενώ δέντρα ελιάς απεικονίζονται σε μινωϊκές τοιχογραφίες.

Σύμφωνα με τον γνωστό μύθο, η ελιά δωρήθηκε από τη θεά Αθηνά στην

Olea europaea

Ελιά

OLEACEAE

ΕΙΚ.49 Παράκτιοι ελιώνες της Γέρας (πηγή Σ.Μ-Ν)

πόλη της Αθήνας, στον καυγά που είχε με τον Ποσειδώνα για την κυριαρχία της Αττικής. Από τότε το κλαδί ελιάς ήταν, μαζί με την κουκουβάγια, το έμβλημα της Αθηνάς και το σύμβολο της ειρήνης και της νίκης. Η ελιά γενικά, ήταν στενά συνδεδεμένη με τις λατρείες των θεών. Στην Ολυμπία και αλλού θεωρείτο ιερό δέντρο. Σύμφωνα με μια άποψη, οικονομική σημασία αποκτά η ελιά στα μετά τον Όμηρο χρόνια. Μέχρι εκείνη την εποχή το λάδι χρησίμευε μόνο στους ευγενείς και στους πλούσιους. Το βρίσκουμε με τη μορφή πανάκριβων μύρων στα θησαυροφυλάκια των τρωικών ηρώων.

Στην Αθήνα, τα ελαιόδεντρα συντελούσαν στον πλούτο της πόλης στα χρόνια του Περικλή. Με λάδι πλήρωναν το στάρι που έκαναν εισαγωγή και η αξία του ήταν τέτοια που η εξαγωγή του ήταν μονοπώλιο του κράτους. Το λάδι είχε πολλές χρήσεις: το πρώτο πρεσάρισμα έδινε το φαγώσιμο λάδι, το δεύτερο το λάδι για αλοιφές και το τρίτο το λάδι του φωτισμού. Σήμερα οι θεραπευτικές ιδιότητες του ελαιολάδου είναι αποδεκτές από όλους.

Συναντάται στη Λέσβο: Παντού, αλλά περισσότερο στο ανατολικό τμήμα του νησιού.

Oporordum illyricum

Ονόπορδο το ιλλυρικό

GRAMINEAE

ΕΙΚ.50 Γαΐδουράγκαθο στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)**Άλλες / τοπικές ονομασίες:** Γαΐδουράγκαθο**Περιγραφή:**

ΒΛΑΣΤΟΣ: Ισχυρός, πολύ αγκαθωτός

ΦΥΛΛΑ: Πτερόβολα, αγκαθωτά

ΑΝΘΗ: Έχει μεγάλα σφαιρικά κεφάλια με πολλά ρόδινα ανθίδια.

Αναφορές: Η επιστημονική του ονομασία (*Oporordum*) δόθηκε από τον Linnaeus, ο οποίος έχοντας χιουμοριστική διάθεση χρησιμοποίησε τις ελληνικές λέξεις *όνος*+*πέρδομαι* για να περιγράψει τα αποτελέσματα της υποτιθέμενης επίδρασης του φυτού στο ζώο.**Συναντάται στη Λέσβο:** Σε όλο το νησί και όλα τα υψόμετρα.

Onopordum tauricum

Ονόπορδο το ταυρικό

COMPOSITAE

ΕΙΚ.51 Ονόπορδο ταυρικό στην Αγ.Μελάνη (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αγκάθια, Αγριαγκινάρες, Γαϊδουράγκαθα

Περιγραφή:

ΥΨΟΣ: έως 2 μ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Αγκαθωτό, περυγωτό.

ΦΥΛΛΑ: Μεγάλα, πτεροσχιδή, τριχωτά στην αρχή, αργότερα λεία.

ΚΕΦΑΛΙΑ: μέχρι 7 εκ., σφαιρικά και βράκτια πλατιά στη βάση, μακρύτερα από τα ρόδινα ανθίδια.

Χρήσεις: Μερικοί καταναλώνουν τα υπάνθια πριν την άνθηση, όπως οι αγκινάρες. Τα φυτά είναι διουρητικά, στομαχικά και χρησιμοποιούνται κατά της πλευρίτιδας. Εκτός από τους γαιδάρους τα τρώνε και οι αίγες.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε ακαλλιέργητα εδάφη μέσου και χαμηλού υψομέτρου.

Pancratium maritimum

Παγκράτιο το παράλιο

AMARYLLIDACEAE

ΕΙΚ.52, 53 Θαλάσσια Κρινάκια στην Ερεσό και τα Λάψαρνα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Κρίνος της θάλασσας**Περιγραφή:** Βολβώδες φυτό

ΥΨΟΣ: 50 εκ.

ΜΟΡΦΗ ΚΟΜΗΣ:

ΦΥΛΛΑ: Συνήθως εμφανίζονται τον χειμώνα, έχουν φάρδος 2 εκ. και έχουν συχνά σπειραλοειδή μορφή.

ΑΝΘΗ: Είναι άσπρα και αναπτύσσονται σε ομάδες των 3 με 15 και τα σέπαλά τους φθάνουν μέχρι 5 εκ. μήκ. Οι κορώνες τους είναι λευ-

κές, κωδωνόσχημες με μακρό πρασινωπό σωλήνα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: μεταξύ Ιουλίου και Οκτωβρίου.

ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ: Με σπόρους που είναι μεγάλοι και με το κατάνταμαυρο χρώμα τους θυμίζουν σπασμένα ξυλοκάρβουνα. Είναι εξαιρετικά ελαφροί και σκορπίζονται από τα κύματα σε μακρινές παραλίες.

Χρήσεις: Το φυτό αυτό και κυρίως ο βολβός και το άνθος του φαίνεται ότι τράβηξαν την προσοχή των ανθρώπων ήδη από την αρχαιότητα. Στον βολβό απέδιδαν φαρμακευτικές ιδιότητες, ενώ το άνθος του συχνά το αναπαριστούσαν στις μινωϊκές τοιχογραφίες στην Κρήτη και τη Σαντορίνη.

Pancratium maritimum

Παγκράτιο το παράλιο

AMARYLLIDACEAE

ΕΙΚ.54 Παγκράτιο στα Λάψαρνα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Αναφορές: PANCRATIUM: παγκράτιο. Το όνομα αναφέρεται από τον Διοσκορίδη για κάποιο βολβώδες φυτό. Ίσως από το παν + κραταιός, για την υποτιθέμενη φαρμακευτική δύναμη του φυτού.

MARITIMUM: της θάλασσας, θαλασσινό, επειδή φύεται στις αμμουδιές, κοντά στη θάλασσα.

Ο Όμηρος εξυμνεί τους κρίνους στον ύμνο του στη Δήμητρα λέγοντας «...καί ροδέας κάλυκας καί λειρία, θαύμα ιδέσθε...». Σύμφωνα με τον Ησίοδο «οι φωνές των μουσών ήταν σαν κι αυτές των κρίνων».

Συναντάται στη Λέσβο: Σε αμμουδερές παραλίες, όπως των Βατερών, των Λαψάρνων, της Ερεσού και γενικότερα της δυτικής Λέσβου.

Παρατηρήσεις: το φυτό αυτό υποφέρει σήμερα πολύ από την τουριστική «αξιοποίηση» των ακτών.

Papaver rhoeas

Παπαρούνα η ροιάς

PAPAVERACEAE

ΕΙΚ.55 Παπαρούνες στην αρχαία Θερμή (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Κοτσνάδα**Περιγραφή:** Πόα

ΦΥΛΛΑ: Δις πτεροσχιδή, οδοντωτά

ΑΝΘΗ: Έχει 4 μεγάλα δισκοειδή πέταλα 2-3 εκ., ζωηρά κόκκινα, συχνά με μαύρη κηλίδα στη βάση. Κωδία κοντή, σχεδόν σφαιρική, λεια, περιτριγυρι-

σμένη από πολλούς στήμονες με στήμονες με ανθήρες μαύρους ή καστανούς.

ΠΟΔΙΣΚΟΙ: Έντονα τριχωτοί

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Όλη την άνοιξη

Χρήσεις: Τα άνθη της είναι ήπια αναλγητικά και ηρεμιστικά και χρησιμοποιούνται στη θεραπεία της αυπνίας και γενικότερα στην ελλάτωση της νευρικής υπερδραστηριότητας, ακόμη και σε παιδιά και ηλικιωμένους. Τα ξερά σέπαλά της τα ανακάτευαν με τσάι για να κατευνάσουν τον βήχα.**Αναφορές:** Σύμφωνα με μαρτυρία του Αθήναιου, στην αρχαιότητα οι σπόροι της παπαρούνας χρησίμευαν για να παρασκευαστούν οι εκλεκτοί «μακωνίδες» άρτοι. Οι σπόροι αυτοί επίσης, χρησιμοποιούνται ακόμα

Papaver rhoeas

Παπαρούνα η ροιάς

PAPAVERACEAE

ΕΙΚ.56 Άνθος Παπαρούνας (πηγή Σ.Μ-Ν)

«Γαμπρέ μου την νυφούλα σου
να μην την εμαλώνεις,
σαν παπαρούνα του Μαγιού
να την εκαμαρώνεις»
νησιώτικη μαντινάδα

και σήμερα στη μαγειρική, αφού με αυτούς πασπαλίζουν το επάνω τμήμα των άρτων.

Στην Ευρώπη με συμπίεση των σπόρων της παπαρούνας πέτυχαν να παράγουν ένα λάδι που χρησιμοποιείται ευρέως στην νοθεία του ελαιολάδου. Από τα πέταλά της επίσης παρασκευάζεται ένας κατακόκκινος χυμός, με τον οποίο χρωματίζονται συνήθως τα κρασιά.

PAPAVER (λατ.) = παπαρούνα. Αναφέρεται από τον Πλίνιο.

RHOEAS: από το ελλ. ροιάς, είδος παπαρούνας που αναφέρεται από τον Θεόφραστο.

Συναντάται στη Λέσβο: Πλατιά διεσπαρμένη σε παραλίες και αγρούς.

Parietaria diffusa

Περδικάκι

URTICACEAE

ΕΙΚ.57 Περδικάκι στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Ανεμολύτι, Παρθενούδι

Περιγραφή:

Ύψος: 20-75 εκ

ΒΛΑΣΤΟΣ: Με ευθύγραμμα στελέχη που συχνά έχουν κοκκινωπή απόχρωση.

ΦΥΛΛΑ: Έχουν μήκος μέχρι 5 εκ. και

χαρακτηριστικό τους είναι τα λεπτά τριχίδια που τα καλύπτουν.

ΑΝΘΗ: Είναι ανάξια λόγου, μικρά και κοκκινωπά, που αναπτύσσονται στη βάση των φύλλων.

Χρήσεις: Χρησιμοποιείται κυρίως στη φαρμακευτική, σαν ανακουφιστικό διουρητικό, για την κυστίτιδα, νεφρίτιδα, κατά των φλεγμονών του προστάτη, κ.α. Επίσης σαν καταπραϋντικό και αντιφλογιστικό φάρμακο.

Αναφορές: PARIETARIA: από το λατ. paries = τοίχος. Επειδή συνήθως το φυτό αυτό συναντάται πάνω σε τοίχους.

DIFFUSA: θηλ. του λατ. επιθ. diffusus= διαδεδομένος. Γιατί πρόκειται για πολύ διαδεδομένο φυτό. Είναι φυτό που προκαλεί αρκετές αλλεργίες σε πολλούς ανθρώπους

Συναντάται στη Λέσβο: τοίχους, ρείθρα δρόμων, υγρά και σκιερά μέρη. Όπου υπάρχει αυξημένη σκιά και υγρασία το φυτό αναπτύσσεται καλύτερα, με μεγαλύτερα φύλλα και ύψος.

Phoenix theophrastii

Φοίνικας ο κρητικός

PALMAE

ΕΙΚ. 58, 59, 60 Το Φοινικόδασος της Παναγιούδας(πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή:

ΥΨΟΣ: 10-15 μ.

ΦΥΛΛΑ: Πτερωτά, μεγάλα, με χοντρό και σκληρό μεσαίο νεύρο. Σχηματίζουν δέσμη, στη κορυφή του κορμού.

ΑΝΘΗ: Φυτρώνουν πολλά μαζί, σε πολύ μεγάλα μπουκέτα που βγαίνουν απο μεμβρανώδη σπάθη.

ΚΑΡΠΟΣ: Μοιάζουν με τους χουράδες, αλλά δεν είναι φαγώσιμοι. Κρέμονται σε πυκνά τσαμπιά, από μακριά και ισχυρά κοτσάνια.

Συναντάται στη Λέσβο: Παναγιούδα, Άναξος, Ερεσός. Πολλά 'φοινικοειδή' φυτεύονται στις παραθαλάσσιες περιοχές των χωριών.

Pinus brutia
Πεύκη η τραχεία

PINACEAE

ΕΙΚ.61 Ασκητικό πεύκο στον Αγ. Στέφανο (πηγή Σ.Κ.)
ΕΙΚ.62 Θηλυκά άνθη πεύκης (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Τσάμια

Περιγραφή: Δένδρο μόνοικο.

Ύψος: 15-20 μ.

ΣΧΗΜΑ ΦΥΤΟΥ: Η κόμη του στην

αρχή είναι πυραμιδοειδής, μεγαλώνοντας όμως παίρνει ακανόνιστο σχήμα, ενώ ο κορμός γίνεται στρεβλός.

ΑΝΘΗ: Μονογενή. Άρρενα κατά κί-

τρινους ωσειδείς ίουλους. Θηλυκά ανά 2-3 στις άκρες των βλαστών.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Απρίλιο- Μάιο.

ΚΑΡΠΟΣ: Οι κώνοι έχουν σχήμα ωσειδές, λίγο κυρτό και κρέμονται με μία κλίση προς τη βάση των κλαδιών.:

Χρήσεις: Η ριτίνη του, το περίφημο ρετσίνι, χρησιμοποιούνταν πολύ ως **φάρμακο**. Μία απο τις πιο διαδεδομένες επουλωτικές αλοιφές παρασκευάζονταν απο ρετσίνι, λάδι και κερί, προσθέτονταν ενίοτε και άλλα υλικά, όπως χιώτικη μαστίχα, λιβάνι ελιάς, κυπαρισσόλαδο και χυμό λεμονιού. Το ρετσίνι, ξερό σε μορφή σκόνης η λιωμένο, μαζί με οινόπνευμα τοποθετούνταν πάνω σε σκληρά πανιά για να γίνουν έμπλαστρα για κρυολογήματα, κοιλιακούς και μυικούς πόνους.

Από ρετσίνι και λάδι ελιάς παρασκεύαζαν και **κρέμες** για την περιποίηση

Pinus brutia

Πεύκη η τραχεία

PINACEAE

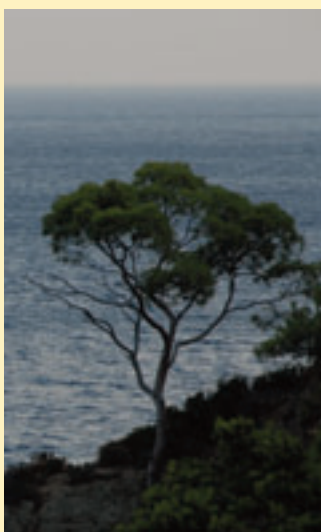

ΕΙΚ.63,64 Το Πευκοδάσος στον Αγ. Ερμογένη (πηγή Σ.Μ-Ν)

και την ενυδάτωση του δέρματος.

Και οι **κτηνοτρόφοι** χρησιμοποίησαν το ρετσίνι, κυρίως σε μορφή σκόνης, για την επούλωση πληγών σε ζώα.

Το φλοιό πεύκου, γνωστό και ως πέτκα ή πέτικα, προτιμούσαν οι **ψαράδες** για να βάψουν τα δίχτυα τους, λόγω της μπέζ-καφέ απόχρωσης που προ-

σέδιδε. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε ως χρωστική στην **υφαντουργία** και την **βυρσοδεψία**. Τέλος, με ρητίνη οι ψαράδες άλειψαν τα καΐκια τους για συντήρηση και μόνωση και τα **παιδιά** έφτιαχναν σχολική κόλλα. **Αναφορές:** Η πίτυς των αρχαίων ήταν το αγαπημένο δένδρο της θεομήτηρος Ρέας, κόρης του Ουρανού και της Γής, κι αυτό γιατί το κομψό αυτό δένδρο, συμβολίζει τον σύνδεσμο ουρανού και γής.

Συναντάται στη Λέσβο: Παραλιακά, σε ασβεστολιθικές και ηφαιστιογενής κριμνώδεις ακτές. Αξιοποιούνται μόνον τα πεύκα του μεγάλου πευκοδάσους του νησιού, ενώ των παράλιων τυγχάνουν σεβασμού

ως στοιχεία του άγριου περιβάλλοντος (σκιά, αισθητική αξιοποίηση).

Pistacia lentiscus

Σκίνος

ANACARDIACEAE

ΕΙΚ.65 Σκίνος στην περιοχή των Παρακοίλων (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Αειθαλής θάμνος ή δέντρο ρητινοφόρο.

Ύψος: μέχρι τα 3 μ.

ΦΥΛΛΑ: Είναι σύνθετα με 2-5 ελλειψοειδή φυλλάρια, λεία στην επάνω, πιο θαμπά στη κάτω πλευρά.

ΑΝΘΗ: Χωρίς πέταλα, σε πλάγιες ταξιανθίες. Φυτό δίοικο με θηλυκά άνθη κίτρινα και αρσενικά πορφυρού χρώματος.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Την άνοιξη.

ΚΑΡΠΟΣ: Δρύπη, κοκκινωπή αρχικά, που όταν ωριμάσει αποκτά μαύρο χρώμα.

Χρήσεις: σύμφωνα με τον λατ. Μαρτιάλη (40 –103 μ. Χ.), από τα λεπτά κλαδιά του έφτιαχναν οδοντογλυφίδες. Η ποικιλία που έχει μεγαλύτερα φύλλα (var. chia), καλλιεργείται μόνο στη νήσο Χίο και δίνει την περίφημη μαστίχα Χίου, ιδιαίτερα αγαπητή στους τούρκους σουλτάνους κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου. Στην αρχαιότητα η μαστίχα χρησίμευε για καλλυντικούς σκοπούς, για να κολλούν τα βλέφαρα των ματιών.

Σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας χρησιμοποιείται στη μαγειρική: στην Κάσο φτιάχνουν πικάντικες σχινόπιτες, στην Κύπρο και την Πάτμο σχινόψωμα. Στο Ρέθυμνο της Κρήτης οι τρυφερές κορυφές γίνονται τουρσί

Pistacia lentiscus

Σκίνος

ANACARDIACEAE

και συνοδεύονται από ρακή το χειμώνα. Στο Πήλιο φτιάχνουν ένα πικάντικο ορεκτικό τα “τσιτσιραυλα”. Στην Σάμο προσθέτουν του καρπούς του στη ζύμη του ψωμιού για παραπάνω άρωμα, ενώ στην Ικαρία και την Λέσβο βάζουν καρπούς στα καζάνια απόσταξης τσίπουρου και ούζου. Επίσης, συνηθίζουν να τοποθετούν βλαστούς σκίνου στο μίγμα συντήρησης των βρώσιμων ελιών, προκειμένου να τους δώσουν άρωμα, αλλά και για να τις διατηρήσουν σφικτές.

Οι γυναίκες παλαιότερα συνήθιζαν να λούζονται με φύλλα σκίνου, γνωρίζοντας ότι είναι ιδιαίτερος δυναωτικά για τα μαλλιά.

Οι κτηνοτρόφοι της Λέσβου και της Σάμου έδιναν στα ζώα ζωμό από φύλλα σκίνου για την στυπτική του δράση. Οι Ικαριώτες είχαν παρατηρήσει ότι οι χοίροι που είχαν διατροφή πλούσια σε καρπούς σκίνου έδιναν πιο νόστιμο κρέας.

Από τη λαϊκή ιατρική ο σκίνος αντιμετωπίστηκε ως στυπτικό, αντισηπτικό και αντιμυκητοειδές φάρμακο. Το αφέψημα από τα φύλλα συστηνόταν σε περιπτώσεις διάρροιας, ενώ το νερό που είχε βράσει με φύλλα ήταν κατάλληλο για αντισηπτικές πλύσεις και ποδόλουτρα για τη θεραπεία μυκητιάσεων. Τη μαστίχα του χιώτικου σκίνου χρησιμοποιούσαν ευρέως ως συστατικό πολλών θεραπειών.

Αναφορές: PISTACIA: αναφέρεται από τον Πλίνιο και τον Palladius Rutilius Taurus Aemilianus, συγγραφέα 14 βιβλίων, που έζησε τον 4ο αι. μ.Χ.

LENTISCUS: από το λατ. lens-lentis = φακός. Lentiscus = πιστάκη, σκίνος. Αναφέρεται από πολλούς λατίνους συγγραφείς κυρίως για το ρετσίνι του.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε μέσα υψόμετρα και παραθαλάσσια.

Pisum sativum

Άγριο μπιζέλι

LEGUMINOSAE

ΕΙΚ.66 Άνθος Αγριομπιζέλου στο Μυχό του κόλπου Γέρας (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Αγριομπιζέλο, Άγριος αρακάς

Περιγραφή: Αναρριχητικό μονοετές φυτό.

ΥΨΟΣ: 2 μ.

ΦΥΛΛΑ: Πράσινα-μπλε που αναπτύσσονται σε στελέχη ανά τρία ζεύγη.

ΑΝΘΗ: συναντώνται είτε μεμονωμένα είτε ανά τρία. Πρόκειται για δί-χρωμα άνθη χρώματος ροζ και πορφυρού.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μαΐου και Αυγούστου.

Αναφορές: PISUM: (λατ.) = μπιζέλι.

SATIVUM: ουδ. του λατ. επιθ. sativus = σπαρμέ-νος, καλλιεργημένος.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε πεδινές περιοχές και προστατευμένες από τους ανέμους παράκτιες περιοχές.

Populus alba

Λεύκη η αργυρόλευκη

SALICACEAE

ΕΙΚ.67 Λεύκα στην Ευρειακή Γέρας (πηγή Κ.Θ.)

Περιγραφή: Δένδρο φυλλοβόλο

ΥΨΟΣ: μέχρι 25μ.

ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ: 10-15μ.

ΜΟΡΦΗ ΚΟΜΗΣ: Ανώμαλη σφαιρική ή ελλειψοειδής.

ΦΥΛΛΑ: Κατ' εναλλαγή, ωοειδή οδοντωτά ή ωοειδή με 3-5 ανώμαλα οδοντωτούς λοβούς, σκουροπράσινα στην πάνω επι-

φάνεια, χνουδωτά ασημίζοντα στην κάτω επιφάνεια.

ΑΝΘΗ: Ύουλοι, σε διαφορετικά δένδρα τα αρσενικά και τα θηλυκά(δίοικο).

ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ: Ταχεία ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ: Πολύ εύκολος με μοσχεύματα ώριμου ξύλου νωρίς την άνοιξη.

Απαιτήσεις: Αντέχει στο κρύο και την ζέστη. Αναπτύσσεται και στα υγρά, βαριά εδάφη καθώς και σε ξηρά, αμμώδη και στις παραθαλάσσιες θέσεις. Ο σκελετός της είναι αρκετά ισχυρός και δεν προσβάλλεται εύκολα από παθογόνα.**Χρήσεις:** Χρησιμοποιείται για την συγκρότηση δενδροστοιχιών υπεραστικών και αγροτικών δρόμων, καθώς και σε καθιστικούς χώρους. Λόγω του πλούσιου και επιφανειακού ριζικού συστήματος καλό είναι να φυτεύεται μακριά από τις οικοδομές και τις υπόγειες σωληνώσεις.**Αναφορές:** Συμβόλιζε με τη διχρωμία των φύλλων της τη χθόνια λατρεία.

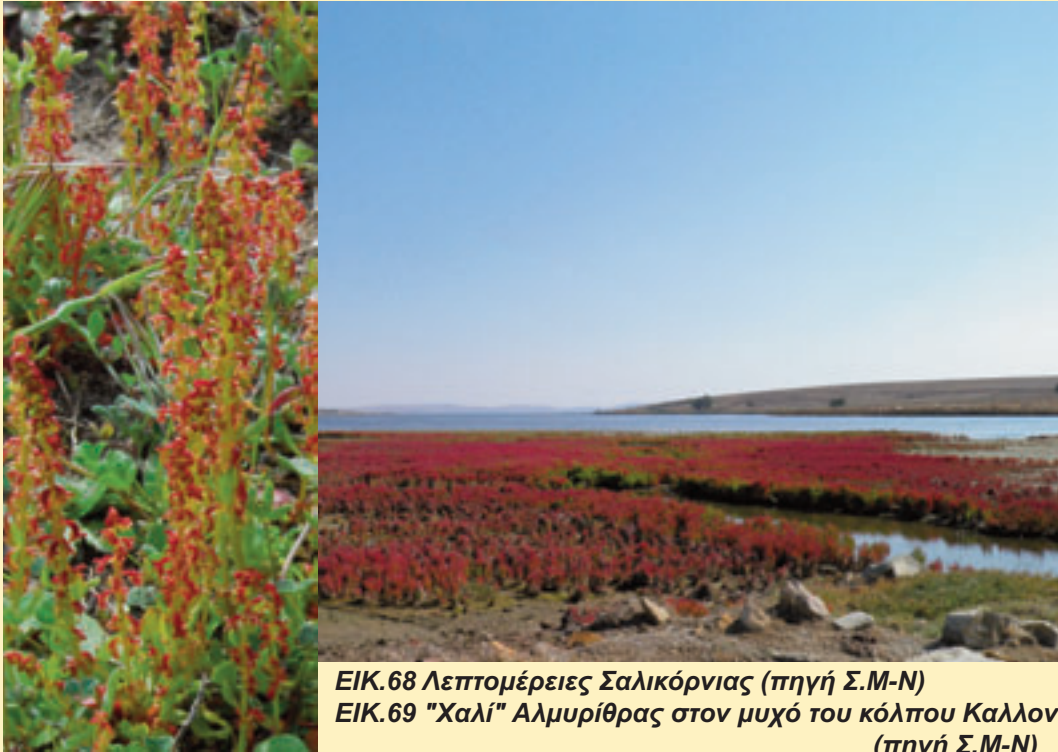
Η σκούρα πλευρά του φύλλου ήταν ο κάτω κόσμος και η ανοιχτή πλευρά ο πάνω. Ο μύθος λέει πως ο Ηρακλής γύρισε από τον κάτω κόσμο μ' ένα στεφάνι από φύλλα λεύκας, όταν νίκησε τον Κέρβερο.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε υγρές και παραθαλάσσιες περιοχές.

Salicornia europaea

Αλμυρίθρα

CHENOPODIACEAE

EIK.68 Λεπτομέρειες Σαλικόρνιας (πηγή Σ.Μ-Ν)

EIK.69 "Χαλί" Αλμυρίθρας στον μυχό του κόλπου Καλλονής (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Μονοετές σαρκώδες φυτό

Ύψος: 10-40 εκ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Κατά τη διάρκεια της άνοιξης έχει λαμπρό πράσινο χρώμα που με τον καιρό όμως παίρνει μια κοκκινωπή από-

χρωση (προς τα τέλη του καλοκαιριού).

ΑΝΘΗ: Πρασινωπά, πολύ μικρά, με κίτρινους ανθήρες.

ΣΠΟΡΟΙ: Έχουν μήκος 1.5 χλσ. και καλύπτονται από μία μεμβράνη.

Χρήσεις: Το συγκεκριμένο φυτό αποθηκεύει στα κύτταρά του μέχρι και 17% αλάτι και είναι τροφή πλούσια σε θερμίδες. Από τους αρχαίους, ο μόνος που το αναφέρει είναι ο Γαληνός, εξηγώντας πως από την καύση του παράγεται νάτριο για την κατασκευή σαπουνιού. Ακριβώς γι' αυτό τον λόγο χρησιμοποιήθηκε και σε υαλουργεία.

Αναφορές: SALICORNIA: από το λατ. sale = αλάτι και corneus = κερατώδης. Επειδή συναντάται σε αμμώδη εδάφη δίπλα στη θάλασσα και σε γειτνίαση με υφάλμυρα νερά.

EUROPAEA = ευρωπαϊκή.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε αλμυρά έλη, πολύ κοντά σε στάσιμα νερά δίπλα στη θάλασσα. Συχνά στον υδροβιότοπο του κόλπου Καλλονής.

Sonchus asper

Ζοχός

COMPOSITAE

ΕΙΚ.70 Ζοχός στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

ΕΙΚ.71 Λεπτομέρεια άνθους Ζοχού (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Ζόχος, Τζόχος, Τσόχος, Ζογκός

Περιγραφή: Πόα μονοετής ή διετής

ΥΨΟΣ: 10-120 εκ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Λειός, εκτός από τα άκρα των βλαστών, που είναι τριχωτά-αδενώδη.

ΦΥΛΛΑ: Τα κατώτερα φύλλα είναι ακέραια ή πτερόλοβα. Τα ανώτερα ακέραια ή πτεροσχιδή.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια μεγάλα, με διάμετρο 20-30 χιλ., με ανθίδια γλωσσοειδή κίτρινα.

Χρήσεις: Για **μαγειρική** χρήση συλλέγονται μετά τα φθινοπωρινά πρωτοβρόχια και μέχρι τα τέλη της άνοιξης. Οι γυναίκες έβαζαν παλαιότερα ζοχούς στις χορτόπιτες ή έφτιαχναν φρικασέ ή τα έβραζαν για σαλάτα. Ο γαλακτώδης χυμός του βλαστού χρησίμευε ως **αντίδοτο** στο τσίμπημα σκορπιού και φιδιού.

Αναφορές: Την ημέρα εορτασμού των Σαράντα Μαρτύρων(αρχές Μαρτίου) οι Λέσβιες φρόντιζαν να ετοιμάσουν μια χορτόπιτα από σαράντα διαφορετικά είδη χόρτων.

Συναντάται στη Λέσβο: Παντού.

Spartium junceum
Σπάρτιο το βουρλόμορφο

LEGUMINOSAE

ΕΙΚ.72 Σπάρτα με φόντο το κάστρο της Μυτιλήνης και αριστερά το Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Σπάρτο, Ασπαρθιά

Περιγραφή: Θάμνος

ΥΨΟΣ: 1-4 μ.

ΒΛΑΣΤΟΙ: Πολλοί, μακριοί και λεπτοί

ΦΥΛΛΑ: Λίγα, μικρά και ασήμαντα

ΑΝΘΗ: Εύοσμα, κίτρινα και σε βό-

τρεις στις κορυφές των βλαστών και παράγουν χέδρωπες επίπεδους μέχρι 8 εκ. μήκος, με πολλά σπέρματα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Απρίλιο-Ιούλιο.

ΕΙΚ.73 Σπάρτα (πηγή Σ.Μ-Ν)

Χρήσεις: Με τους εύκαμπτους και ισχυρούς βλαστούς του φυτού φτιάχνουν ακόμη και σήμερα σκούπες και σχοινιά. Το έκχυμα των λουλουδιών περιέχει εκλεκτής ποιότητας αιθέριο έλαιο.

Αναφορές: Οι αρχαίοι Έλληνες το χρησιμοποιούσαν για διάφορους τεχνικούς σκοπούς. Με τις σκληρές του βέργες έδεναν τα κλήματα. Επίσης, οι βοσκοί έπλεκαν παπούτσια και ρούχα απο ξεραμένους και μουσκεμένους βλαστούς του σπάρτου.

Συναντάται στη Λέσβο: Κατα μήκος της παραλίας, αλλά και αλλού.

Tamarix parviflora

Αλμυρίκι

TAMARICACEAE

ΕΙΚ.74 Ακλάδευτο Αλμυρίκι δίπλα στο Φοινικόδασος της Παναγιούδας (πηγή Σ.Μ-Ν)

Περιγραφή: Φυλλοβόλος ή ημιαιθαλής θάμνος ή μικρό δένδρο.

ΥΨΟΣ: 4-6 μ.

ΔΙΑΜΕΤΡΟΥ: 3-4 μ.

ΦΥΛΛΑ: Ανοιχτοπράσινα, πολύ μικρά, ερεικόμορφα, κατα μήκος των κλαδίσκων.

ΒΛΑΣΤΟΙ: Λεπτοί, βαθιά πορφυροί, που τον χειμώνα γίνονται πιο

σκούροι.

ΑΝΘΗ: Πολύ μικρά, ρόδινα, σε ταξιανθίες βότρες, παρουσιάζονται σ' όλους τους βλαστούς του προηγούμενου έτους.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάιο - Ιούνιο.

ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ: Ταχεία

ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ: Εύκολα με ώριμα μοσχεύματα την άνοιξη.

Απαιτήσεις: Είναι ίσως το λιγότερο απαιτητικό φυτό. Αντέχει στα αλκαλικά, αλατούχα, ξηρά εδάφη, στα υδροσταγονίδια της θάλασσας, στα συνεχή ψαλιδίσματα και στο κρύο. Προτιμά αμμώδη εδάφη και ηλιαζόμενες θέσεις.

Tamarix parviflora

Αλμυρίκι

TAMARICACEAE

ΕΙΚ.75 Αλμυρίκια δίπλα στο νερό στο Καστρέλι (πηγή Σ.Μ-Ν)

Χρήσεις: Κατ' εξοχήν κατάλληλο για δημιουργία προστατευτικών ανεμοφρακτών σε πρώτο επίπεδο προς τη θάλασσα. Χρησιμοποιείται κα για σχηματισμό μπορντούρας. Διαμορφωμένο σαν δένδρο χρησιμοποιείται για δενδροστοιχίες δίπλα στη θάλασσα. Λόγω των ελάχιστων απαιτήσεων είναι κατάλληλο για φύτευση σαν θάμνος ή δένδρο κατά μήκος των εθνικών οδών.

Αναφορές: Η μυρική των αρχαίων ελλήνων, το σημερινό μας αλμυρίκι, αντιπροσώπευε την ομορφιά και τα νιάτα και ήταν κι αυτή αφιερωμένη στην Αφροδίτη. Άλλη παράδοση θέλουν το δένδρο αυτό να είναι μεταμόρφωση της Μυρικής, της κόρης του Κύπριου βασιλιά Κινύρα και αδελφής του Άδωνη. Ο Όμηρος μας αφηγείται πώς ο Οδυσσέας κρεμά σ' ένα δένδρο μυρικής την πανοπλία του Δόλωνα, για ν' αποδώσει ιδιαίτερες τιμές στο νεαρό ήρωα, που σκότωσε ο Διομήδης.

Συναντάται στη Λέσβο: Παντού και παντά δίπλα στη θάλασσα.

Tragopogon hybridus συν. Geropogon hybridus

Τραγοπόγων ο υβριδικός

COMPOSITAE

ΕΙΚ.76, 77 Άνθη Πηγουνίτη στην Αγ. Μελάνη (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Λαγόχορτα ή Πηγουνίτες

Περιγραφή: Μονοετές φυτό

ΥΨΟΣ: 20-50 εκ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Λεπτός και λείος

ΦΥΛΛΑ: Περίβλαστα γραμμοειδή-
λογχοειδή, οξύληκτα.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια με 5-8 βράκτια του-

λάχιστον διπλάσια από τα ισά-

ριθμα, ανοιχτορόδινα ανθίδια. Η
συνολική εικόνα του άνθους μοι-
άζει με άστρο.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Άνοιξη

Αναφορές: Το όνομα του γένους προέρ-
χεται από τις λέξεις *τράγος*+ *πόγων* (γε-
νειάδα).

Συναντάται στη Λέσβο: Συνήθως σε χω-
ράφια, μα και συχνά δίπλα στο κύμα σε
προστατευμένες θέσεις.

Tragopogon porrifolius
Τραγοπόγων ο πρασόφυλλος

COMPOSITAE

ΕΙΚ.78 Άνθος πρασόφυλλου Τραγοπόγων στην Αγ.Μελάνη (πηγή Β.Ν.)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: T.sinuatis, Λαγόχορτα ή Πηγουνίτες

Περιγραφή: Διετές φυτό

από τα περιφερειακά ανθίδια.

Ύψος: 20-80 εκ.

Μετά την άνθηση τα βράκτια

ΦΥΛΛΑ: Πλατιά, γραμμοειδή, περιβλαστα.

κλείνουν και ξανανοίγουν απελευθερώνοντας τα φτερωτά καρπίδια.

ΑΝΘΗ: Κεφάλια με πολλά ανθίδια, ρόδινα ή ιώδη και βράκτια οξύληκτα, ισομήκη ή μακρύτερα

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Απρίλιο-Μάιο.

Χρήσεις: Οι ρίζες του φυτού είναι βρώσιμες.

Αναφορές: Ο Θεόφραστος το ονόμασε έτσι για την ομοιότητα που έχει ο πάππος του φυτού με τα γένεια του τράγου. Ο Διοσκορίδης σύγκρινε τη δέσμη απο τρίχες, που βγαίνει απο τον κάλυκα, με χαιτή και έδωσε στο φυτό και το όνομα “κόμη”.

ΕΙΚ.79 Φτερωτά καρπίδια (πηγή Σ.Μ-Ν)

Συναντάται στη Λέσβο: Συνήθως σε χωράφια, μα και συχνά δίπλα στο κύμα σε προστατευμένες θέσεις.

Tordylium officinale

Καυκαλίδα

UMBELLIFERAE

ΕΙΚ.80 Λεπτομέρεια άνθους Καυκαλίδας στον Μόλυβο (πηγή Σ.Μ-Ν)

Άλλες / τοπικές ονομασίες: Καυκαλίθρα, Μοσχολάχανο

Περιγραφή: Μονοετές φυτό

ΥΨΟΣ: 20-50 εκ.

ΒΛΑΣΤΟΣ: Λεπτός και ελαφρά τριχωτός.

ΦΥΛΛΑ: Τα κατώτερα είναι ωοειδή-δισκοειδή. Τα φυλλάκια καρδιόσχημα στη βάση, στην

περιφέρεια είναι οδοντωτά. Τα ανώτερα φύλλα είναι απλά ή πτεροσχιδή, λογχοειδή ή προμήκη, οδοντωτά. Τα σκιάδια έχουν 8 με 14 ακτίνες.

ΑΝΘΗ: Έχουν λευκό ή κρεμ χρώμα.

ΑΝΘΟΦΟΡΙΑ: Μάρτιος-Ιούλιος.

Χρήσεις: Οι γιατροί της αρχαιότητας συνιστούσαν το ζουμί του βλαστού, ανακατεμένο με γλυκό κρασί, για τις αρρώστιες των νεφρών, έπρεπε όμως να το παίρνουν για 10 συνεχείς μέρες.

Αναφορές: TORDYLIUM: (λατ.), τορδύλιον (αρχ. ελλ.). Αναφέρεται από τον Διοσκορίδη και τον Πλίνιο.

OFFICINALE (λατ.) = φαρμακευτικό.

Συναντάται στη Λέσβο: Σε χέρσες τοποθεσίες και ήρεμες παραλίες.

---

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επί της έρευνας

Ευελπιστώντας στους απώτερους στόχους που αναφέρθηκαν και ειδικότερα σε αυτόν της καταγραφής, θεωρείται αναγκαίο να κατατεθεί συμπερασματικώς και η μικρή πείρα που αποκτήθηκε στο πεδίο. Για μία συστηματικότερη καταγραφή στις ακτές τις Λέσβου είναι αναγκαίο να ασχοληθεί ικανός αριθμός ερευνητών που θα καταμερήσει γεωγραφικώς τις αρμοδιότητες και θα δραστηριοποιηθεί και τις τέσσερις εποχές. Λόγω των μεγάλων αποστάσεων από τη Μυτιλήνη, προτείνεται ο ακτινωτός διαμοιρασμός ομάδων ή ατόμων σε χωριά κοντά σε παραλίες, όπου θα διαμένουν 2 ή 3 μέρες κάθε τρίμηνο. Με την επένδυση αυτής της επίσκεψης, καλό θα ήταν ν' αξιοποιηθεί η δυνατότητα συλλογής δειγμάτων για ένα οργανωμένο φυτολόγιο, μη αποκλείοντας και τη συλλογή σπόρων. Αξιοποιώντας έτσι τον χρόνο οι ερευνητές θα μπορούν μετά τη δύση του ηλίου να συλλέγουν πληροφορίες από τον τοπικό πληθυσμό.

Επί του περιεχομένου

Όπως και κάθε γωνιά της Ελλάδας, η Λέσβος διαθέτει φυτικό πλούτο και ειδικότερα στην παράκτια ζώνη, τέτοιας έκτασης βιοποικιλότητα που καταπλήσσει. Αρκετά από τα φυτά της έρευνας, αναφέρθηκαν ως βρώσιμα και με ποικιλία συνταγών οι οποίες όμως έχουν εγκαταλειφθεί, όπως έχουν ξεχαστεί και πολλές θεραπευτικές πρακτικές με αυτά τα φυτά.

Οι αρχαίοι πρόγονοί μας, κάτοικοι αυτού του τόπου, αλλά και οι κοντινοί μας πρόγονοι αξιοποιούσαν τις ιαματικές ικανότητές τους. Αναγκαίο θεωρείται πριν και οι τελευταίοι γνώστες μεγάλης ηλικίας δεν θα είναι σε θέση πλέον να μας μεταδώσουν την πείρα τους, να γίνει οργανωμένη και στοχευμένη σειρά συνεντεύξεων όπως προτάθηκε και στο συμπέρασμα επί της έρευνας.

Η ανθεκτικότητα αρκετών ειδών στις αντίξοες συνθήκες των ακτών, με την προσπάθεια των ειδικών επιστημόνων θα μπορούσε να περάσει και σε αρκετά καλλιεργούμενα φυτά, ενδυναμώνοντας έτσι τις αντιστάσεις τους έναντι ασθενειών, βελτιώνοντας τις παραγωγικές τους δυνατότητες και μειώνοντας ταυτοχρόνως τις απαιτήσεις τους (εδαφικές, αρδευτικές κ.λπ.).

Η στροφή του τουρισμού σε πολιτιστικούς, ιστορικούς και φυσιολατρικούς τομείς, σχετικώς με τα παράκτια φυτά, δίνει τη δυνατότητα επέκτασης των τουριστικών ειδικών θεμάτων και σε αυτή της βοτανικής και φωτογραφικής καταγραφής. Σε επέκταση, και στοχεύοντας στην αειφόρο ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών, επειδή στις ακτές -συνήθως- δεν υπάρχει μεγάλη έκταση αποικιών, καλό θα ήταν να ενημερωθούν οι τοπικοί συλλέκτες να μην εξολοθρεύουν οποιοδήποτε είδος στα πλαίσια του συλλεκτικού τους ζήλου, αλλά αντιθέτως να προστατεύουν κάθε φυτό της ακτής τους.

Επειδή κατά τις επισκέψεις στο πεδίο διαπιστώθηκε σεβασμός, ακόμη και θαυμασμός, του πληθυσμού και των επισκεπτών προς μεγάλους θάμνους και δένδρα (σπάρτα, πεύκα, ελιές, φοίνικες), διαπιστώνεται ότι η αισθητική σημασία της παράκτιας χλωρίδας επιδρά θετικά στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου και ανεβάζει την αξία της κάθε ακτής. Θα πρέπει όμως, να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην ενημέρωση και για τις πόες των ακτών ακόμη και απο την προσχολική ηλικία (καταστροφικές εκδρομές) και ιδιαιτέρως ο επιστημονικός κόσμος και οι ευαισθητοποιημένοι πολίτες να ενημερώνουν τοπικούς φορείς και επιχειρηματίες για την αξία της ύπαρξης στις αμμουδιές αυτών των άγριων φυτών. Με λογική διαχείριση στις παραλίες, χωράει η ξαπλώστρα και η ομπρέλα, όπως και ο κρίνος της θάλασσας.

Κλείνοντας, επαναλαμβάνεται ότι πρέπει να δοθεί περισσότερη μέριμνα στην άντληση πληροφορίας από την αστείρευτη γονιδιακή δεξαμενή των παραθαλάσσιων φυτών και γι' αυτόν το λόγο σας καλούμε στις ακτές της Λέσβου!

---

4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλιμπέρτης, Α., (2006). Φυτά της Κρήτης: Θεραπευτικά, αρωματικά και εδάδιμα. Mystis Editions. Κρήτη.
2. Σφήκα, Γ., (1999). Αγριολούλουδα της Κρήτης. Efstathiadis group A.E.. Αθήνα.
3. Σφήκα, Γ., (1983). Δένδρα και θάμνοι της Ελλάδας. Efstathiadis group A.E.. Αθήνα.
4. Σφήκα, Γ., (1999). Φαρμακευτικά φυτά της Ελλάδας. Efstathiadis group A.E.. Αθήνα.
5. Σφήκα, Γ., (1994). Αγριολούλουδα της Ελλάδας. Efstathiadis group A.E.. Αθήνα.
6. Παπιομύτογλου, Β., (2006). Αγριολούλουδα της Ελλάδας. Mediterraneo Editions.
7. Λαμπράκη, Μ., (1997). Τα χόρτα. Εκδόσεις Τροχαλία. Αθήνα.
8. Chevallier, A., (1998). Βοτανοθεραπεία: Μεγάλη εγκυκλοπαίδεια θεραπευτικών φυτών. Εκδόσεις Δομική. Αθήνα.
9. Γκίζας, Γ., (2004). Σημειώσεις διάλεξης Φυλλοβόλων Καλλωπιστικών Φυτών. Τμήμα Ανθοκομίας & Αρχιτεκτονικής Τοπίου ΤΕΙ Ηπείρου. Άρτα.
10. Σεραΐδης, Π., (2000). Φυτά της Λέσβου. Promoline A.E.. Μυτιλήνη
11. Μπάουμαν, Έ., (1993). Η Ελληνική χλωρίδα στο μύθο, στην τέχνη και στη λογοτεχνία. Έκδοση της Ελληνικής εταιρίας προστασίας της φύσεως. Αθήνα
12. Συλλογικό έργο, (2008). Φυτά και παράδοση: Μία άλλη όψη της βιοποικιλότητας. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Μυτιλήνη

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. gym-thinal.ker.sch.gr
-
-